

MAREK HAŁABURDA* – KRAKÓW

KATEDRA PW. IMIENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W MIŃSKU W OPISIE WIZYTACYJNYM Z 1829 ROKU¹

Wstęp

Opis katedry mińskiej sporządzony na podstawie wizytacji pasterskiej z około 1830 r., ukazywał się drukiem dotychczas przynajmniej czterokrotnie. Po raz pierwszy został opublikowany w 1859 r. na łamach „Pamiętnika Religijno-Moralnego”, w zapiskach Jana Borejki Chodźki, poświęconym kościołom na Litwie². Po raz drugi streszczenie wizytacji udostępnił historykom prof. Marian Radwan, w opracowanej przez niego w 1998 r. edycji źródłowej tekstu, autorstwa również J.B. Chodźki, przedstawiającego wiadomości historyczno-statystyczne o kościołach rzymskokatolickich diecezji mińskiej³. W 1992 r. Jerzy Paszenda pisząc o kolegium jezuickim w Mińsku przytoczył fragmenty lustracji powołując się na zapiski J.B. Chodźki⁴. W 2000 r. ten sam autor zamieścił przedruk artykułu o mińskim kolegium w pracy opisującej budowę jezuickie w Polsce⁵. W sytuacji kiedy katedra mińska, na przestrzeni dziejów dwukrotnie ulegała zniszczeniu, niezmiernie istotne dla badań nad jej dziejami jest oparcie się na źródłach archiwalnych. Dla obiektów sakralnych diecezji kresowych pierwszorzędną rolę pełnią protokoły wizytacyjne oraz sprawozdania o stanie organizacyjnym parafii przesyłane do Kolegium Rzymsko-Katolickiego w Petersburgu. Dokumenty te zawierają szereg wiadomości na temat fundacji i historii parafii, kościoła, klasztoru,

---

* Marek Hałaburda – dr historii; adiunkt w Instytucie Historii Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie; e-mail: marek.halaburda@upjp2.edu.pl

¹ Badania dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

² *Zapiski ś.p. Jana Chodźki. O niektórych kościołach na Litwie*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 4 (1959) s. 32-45.

³ I.B. Chodźko, *Diecezja Mińska około 1830 roku. I. Struktury parafialne*, oprac. M. Radwan, Lublin 1998, s. 177-183.

⁴ J. Paszenda, *Kolegium jezuickie w Mińsku*, „Lituano-Slavica Posnaniensia”, 5 (1992) s. 130, 131.

⁵ Tenże, *Budowle jezuickie w Polsce XVI-XVIII w.*, t. 2, Kraków 2000, s. 280-281.

wyglądu architektonicznego, uposażenia oraz wyposażenia, w końcu duchowieństwa zatrudnionego przy opisywanych świątyniach. Prezentowany poniżej opis kościoła katedralnego w Mińsku powstał w ramach wizytacji metropolitalnej prowadzonej na obszarze archidiecezji mohylewskiej w latach 1828-1831 z mandatu abpa Kaspra Kazimierza Cieciszowskiego. Źródło to jest obecnie przechowywane w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku (ros. Национальный исторический архив Беларуси), w zespole zatytułowanym „Mohylewski Rzymsko-Katolicki Duchowny Konsystorz” pod sygnaturą: fond. 781, op. 27, sp. 427. Protokół powizytacyjny przygotowano w języku polskim. Całość liczy 12 kart zapisanych dwustronnie. Spisał go w dniu 15 listopada 1829 r. sekretarz wizyty ks. Jan Dąbrowski, proboszcz parafii Cimkowicze, na podstawie lustracji przeprowadzonej przez delegata biskupiego Stanisława Ursyna Szyntara, pełniącego wówczas obowiązki asesora konsystorza mohylewskiego. Pismo jest czytelne, czyste, regularne i bardzo staranne. W tekście brak skreśleń i poprawek. Dokument został dodatkowo poświadczony i uwierzytelniony pieczęcią lakową, okrągłą, niestety nieczytelną.

Powstanie kościoła, który w przyszłości miał stać się główną świątynią diecezji mińskiej, a obecnie archidiecezji mińsko-mohylewskiej, związane jest z działalnością zakonu Towarzystwa Jezusowego (Jezuitorów). Między rokiem 1654 a 1657 biskup smoleński Hieronim Sanguszko sprowadziła do Mińska dwóch jezuitów. Dla ich misji fundator przeznaczył kamienicę przy Wysokim Rynku, a na budowę przyszłego kolegium zapisał 80.000 złp. zabezpieczone na dobrach ziemskich. Zapis ten, po jego śmierci został unieważniony przez spadkobierców. W początkowym okresie zakonnicy sprawowali liturgię we własnej kaplicy urządzonej w zakupionej kamienicy. Dopiero kiedy w 1682 r. na mocy nadania Cypriana Brzostowskiego, wojewody trockiego, misja uzyskała trwałe uposażenie, możliwe okazało się zbudowanie świątyni⁶. Inicjatorem wybudowania kościoła jezuickiego był starosta miński Krzysztof Zawisza, a sama idea uzyskała poparcie 1 grudnia 1694 r. na sejmiku województwa mińskiego⁷. Nowy kościół wzniesiono w latach 1700-1710. Był to kościół w stylu barokowym, trzynawowy, z dwoma wieżami po bokach. Jego konsekracji pod wezwaniem Imienia Jezusa, Maryi i św. Barbary dokonał 16 marca 1710 r. bp Konstanty Brzostowski⁸. W kilka tygodni później, w ołtarzu głównym umieszczono cudowny obraz NMP. W latach 1719-1722 wybudowano zakrystię i dwie kaplice na przedłużeniu naw bocznych. Po prawej stronie znajdował się kaplica pw. Trójcy Świętej, przeznaczona dla potrzeb Kongregacji Studenckiej przy kolegium jezuickim⁹. W kaplicy po lewej stronie pw. św. Felicjana umieszczono relikwie męczennika i patrona miasta,

⁶ *Mińsk przez Władysława Syrokomłę*, „TeKa wileńska”, nr 2 (1857) s. 177-178; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków 2004, s. 425-426.

⁷ Paszenda, *Budowle jezuickie*, s. 276.

⁸ А. Яроменка, *Каталіцкія святыні. Мінска-Магілёўская архідыяцэзія*, Мінск 2003, s. 178; А. Кулагін, *Каталіцкія храмы Беларусі*, Мінск 2008, s. 228.

⁹ X. Y. Z. [W. Sułkowski], *Kartka z dziejów kościoła katolickiego w Rosji. Biskupstwo mińskie*, Kraków 1889, s. s. 62.

ofiarowane jezuitom w 1713 r. przez jednego z fundatorów kościoła, wspomnianego wyżej K. Zawiszę¹⁰. Równocześnie trwało ozdabianie wnętrza świątyni. W 1722 r. prowizoryczny ołtarz główny zastąpiono nowym, wykonanym z drewna. W 1723 r. pozłożono ołtarze boczne poświęcone świętym jezuitom: Ignacemu i Franciszkowi Ksaweremu. W 1725 r. pozłożono ołtarz św. Felicjana. W 1726 r. wykonano malowidła na chórze muzycznym. W 1730 r. zakończono budowę wież w fasadzie kościoła. W 1731 r. założono na nie drewniane hełmy. Na jednej z nich, rok później, umieszczono zegar sprowadzony z Gdańska. W połowie XVIII stulecia na wieżach kościelnych zawieszono cztery dzwony, budynek zaś otynkowano i pobielono¹¹. W tym samym czasie zakończono także budowę dwupiętrowego gmachu jezuickiego kolegium¹². Kościół, po kasacie jezuitów w 1773 r., został zamieniony na parafialny. W sierpniu 1797 r. świątynię dość poważnie zniszczył pożar. Z jej wyposażenia uratowano jedynie obrazy i relikwiarz ze szczątkami św. Felicjana, który przeniesiono do klasztoru benedyktynek¹³.

Tymczasem w ramach reorganizacji Kościoła łacińskiego w Rosji, car Paweł I, ukazem z dnia 29 kwietnia 1798 r. powołał do istnienia diecezję ze stolicą w Mińsku. Kanoniczne jej erygowanie nastąpiło 9 sierpnia 1798 r. mocą dekretu *In omnes agri Dominici partes* wydanego przez delegata apostolskiego Wawrzyńca Littę. Terytorium nowej diecezji obejmowało całą gubernię mińską, czyli obszar ponad 90.000 km². Pierwszym biskupem nowo utworzonej diecezji został ks. Jakub Dederko, kanonik wileński i prepozyt kolegiaty w Ołyce¹⁴. Na katedrę biskupią wyznaczono kościół pojezuicki, dotąd parafialny, pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny. Decyzja ta przyśpieszyła odbudowę strawionego przez pożar kościoła. Dzięki funduszom i staraniom ordynariusza, a także ofiarności wiernych, dokonano rekonstrukcji katedry do tego stopnia, że już w 1800 r. możliwe było przywrócenie w niej nabożeństw. Cały remont zakończono zaś trzy lata później. Równoległe z pracami przy kościele katedralnym przeprowadzono przebudowę klasztoru dominikanów, obranego przez ordynariusza na swoją rezydencję¹⁵. Kolejną renowację katedry przeprowadzono w latach 1853-1854, na polecenie ówczesnego biskupa mińskiego Adama Wojtkiewicza. Wówczas to cały kościół pobielono. Z boku fasady głównej wybito drzwi. Elementy architektoniczne: pilastry, kolumny, półkolumny odrestaurowano. Odnowiono także wnętrze świątyni. Odświeżono freski na sklepieniu i ścianach, powlekając wszystko

¹⁰ *Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, wojewody mińskiego (1666-1721)*, oprac. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862, s. 29, 302.

¹¹ X.Y.Z. [W. Sułkowski], *Kartka z dziejów*, s. 57-58; Paszenda, *Kolegium jezuickie*, s. 123-127.

¹² Т. Чернявская, Е. Петросова, *Памятники Архитектуры Минска XVII – начала XX в.*, Минск 1984, s. 29.

¹³ *Mińsk przez Władysława Syrokomlę*, „Teki Wileńska”, nr 1 (1857) s. 184.

¹⁴ B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 20 (1970) s. 297-298; I. Ганчарук, А., Іванавіч, *Рымска-Каталіцкі Касцёл у Беларусі (1772-1830)*, Гродна 2012, s. 57.

¹⁵ [W. Sułkowski], *Kartka z dziejów*, s. 60; [M. Nowodworski], *Mińska diecezja*, w: *Encyklopedia kościelna*, t. 14, red. M. Nowodworski, Warszawa 1881, s. 364.

białym kolorem z dodaniem złocień¹⁶. Dwie ambony znajdujące się przy wejściu do prezbiterium usunięto, a w ich miejsce umieszczono jedną, białą ze złoceniami. Na miejscu zlikwidowanych ambon, urządzono dwa ołtarze św. Barbary (z lewej strony) i św. Józefa (z prawej strony)¹⁷.

W ramach represji po powstaniu styczniowym, car Aleksander II ukazem z dnia 27 lipca 1869 r. samowolnie zlikwidował diecezję mińską i włączył jej terytorium do diecezji wileńskiej. Stolica Apostolska nigdy nie zatwierdziła decyzji władz, w wyniku czego diecezja do 1880 r. pozostawał bez kanonicznego zarządu¹⁸. Tym samym miński kościół katedralny, ponownie zdegradowano do roli świątyni parafialnej. W oficjalnych dokumentach oraz tradycji wiernych nadal jednak nazywany był katedrą. Do dawnej rangi kościół pojezuicki powrócił dopiero po blisko 50 latach, kiedy papież Benedykta XV bullą *Hodierna die* z dnia 2 listopada 1917 r. przywrócił diecezję mińską i mianował na jej biskupa ks. Zygmunta Łozińskiego¹⁹. Niebawem wydarzenia polityczne zdecydowały, że odrodzenie życia diecezjalnego okazał się niemożliwe, a katedra znalazła się w obliczu nowego zagrożenia. Po opuszczeniu Mińska przez wojska niemieckie, do miasta wkroczyli bolszewicy. Nowe władze natychmiast skonfiskowały budynki zajmowane przez kurię i ordynariusza. Biskup mieszkał przez pewien czas w zakrystii kościoła poddominikańskiego, a następnie zagrożony aresztowaniem ukrywał się poza miastem. Do katedry powrócił dopiero po wejściu do miasta 15 sierpnia 1919 r. wojsk polskich²⁰. Niespełna rok później, 11 lipca 1920 r. Mińsk po raz kolejny zajęli bolszewicy²¹. Nieugięta postawa patriotyczna oraz sprzeciw wobec działań okupantów spowodowały aresztowanie bpa Z. Łozińskiego 1 sierpnia 1920 r. Na skutek interwencji wiernych, po 10 dniach zwolniono go z więzienia. Jednak już 4 września 1920 r. bp Z. Łoziński ponownie został uwięziony, a następnie przewieziony do Moskwy. Najpierw został osadzony w więzieniu Czeki, później w więzieniu na Butyrkach. Ordynariusza mińskiego uwolniono 3 lipca 1921 r. z nakazem opuszczenia granic Rosji sowieckiej²². W międzyczasie, na skutek traktatu ryskiego z 18 marca 1921 r., terytorium diecezji mińskiej zostało podzielone między Białoruską Republikę Radziecką a odrodzone Państwo Polskie. Po stronie białoruskiej znalazło się 7 dekanatów, z 57 parafiami oraz

¹⁶ T. Korzon, *Mój pamiętnik przedhistoryczny*, Kraków 1912, s. 16; Z. Kowalewska, *Obrazki mińskie 1850-1863*, Wilno 1912, s. 46, У. Дзянісаў, *Менскі езуіцкі калегіум*, в: *Вялікае Княства Літоўскае (енцыклапедыя)*, t. 2, red. Г. Пашкоў, Мінск 2007, s. 291.

¹⁷ *Nasze kościoły*, t. 1, cz. 2, *Diecezja mińska*, red. J. Żyskar, Warszawa 2001 (reprint), s. 167.

¹⁸ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980, s. 201; A. Jelski, *Dzieje Dyecezji Mińskiej w zarysie*, Mińsk 1907, s. 11.

¹⁹ S. Nabywaniec, *Mińska diecezja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. S. Wilk, Lublin 2008, kol. 1185; W. Czeczott, *Dyecezja mińska i jej pasterz biskup Zygmunt Łoziński*, Wilno 1925, s. 33.

²⁰ *Artykuły do procesu informacyjnego o snotach, opinii świętości i cudach Sługi Bożego Zygmunta Łozińskiego biskupa pińskiego*, Drohiczyn n. Bugiem 1954, s. 17, mps, Archiwum Diecezjalne w Drohiczyne..

²¹ *История Минска*, red. И. Кравченко, Минск 1957, s. 291-292.

²² R. Dzwonkowski, *Losy duchowieństwa katolickiego w ZSSR 1917-1939. Martyrologium*, Lublin 1998, s. 333; *Ostatnie chwile życia i śmierć ks. Zygmunta Łozińskiego, biskupa pińskiego*, oprac. M. Hałaburda, Kraków 2013, s. 13.

stolica diecezji Mińsk²³. Dla kościoła katedralnego rozpoczął się nowy rozdział w historii. Planowe niszczenie przejawów życia religijnego prowadzone przez komunistów spowodowało, że na Białorusi z kilkuset istniejących świątyń, do 1939 r. prawie żadna nie była czynna. Represje nie ominęły również katedry. W 1934 r. została ona zamknięta przez sowietów. Do czasu inwazji niemieckiej na ZSRS była wykorzystywana jako garaż. W 1941 r. okupacyjna administracja niemiecka zwróciła świątynię wiernym. Katedra przetrwała wojnę w stanie nienaruszonym, ale po wyzwoleniu przestała funkcjonować jako miejsce kultu i pozostawała bez właściciela. W 1947 r. władze sowieckie przekazały ją na potrzeby klubu sportowego „Spartak”. W latach 1948-1951 kościół katedralny przebudowano na salę sportową (według projektu M. Drozdowa)²⁴. Rozebrano wówczas wieże i przebudowano gruntownie fasadę, zacierając sakralny charakter budowli. Wnętrze podzielono kondygnacjami. W niezmienionym stanie pozostawiono jedynie ściany boczne i absydę²⁵. Paradoksalnie, budynek w takim stanie wpisano na listę dziedzictwa narodowego Białoruskiej SRR²⁶. W 1982 r. przygotowano projekt restauracji kościoła. Tym razem zamierzano przeznaczyć go na salę muzyki organowej i chórowej Białoruskiej Państwowej Filharmonii. Ostatecznie plany nie doczekały się realizacji²⁷.

Po przywróceniu w 1991 r. struktur kościelnych na Białorusi, w dawnej katedrze, na trzecim piętrze pod samym sklepieniem, rozpoczęto odprawianie nabożeństw. W dniu 15 grudnia 1993 r. nastąpiło przekazanie świątyni katolikom²⁸. Po odzyskaniu kościoła rozpoczęto prace restauracyjne pod kierownictwem polskich architektów²⁹. Miały one na celu przywrócenie budynku do pierwotnego wyglądu we wnętrzu i na zewnątrz. Zrekonstruowano szczyt fasady, uzupełniono detale i odbudowano górne kondygnacje wież. We wnętrzu usunięto żelbetowe stropy, dzieląc nawę na trzy kondygnacje. Odsłonięto fragmenty polichromii. Zrekonstruowano gzymsy, kapitele pilastry i chór muzyczny. Zainstalowano nowy ołtarz główny zaprojektowany przez prof. Wiktora Zina z Krakowa. Prace osobiście nadzorował arcybiskup mińsko-mohylewski i administrator apostolski diecezji pińskiej od 1994 r., kard. Kazimierz Świątek. Po zakończeniu prac, 21 października 1997 r. odbyły się uroczystości rekonsekracji katedry pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny. Uroczystościom przewodniczył wysłannik papieski kard. Edmund

²³ Кумор, *Granice metropolii*, s. 298.

²⁴ Т. Габрусь, *Мураваныя харалы. Цакральная архітэктура беларускага барока*, Мінск 2001, s. 154; *Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Мінск*, рэд. С. Марцэлеў, Мінск 1988, с. 188.

²⁵ С. Адамовіч, *Цуд возражэдня*, „Наша Вера”, 1 (1998) s. 17; Т. Блінова, *Мінскі езуіцкі калегіум*, w: *Релігія і Церква на Беларусі. Энцыклапедычны Даведнік*, red. Г. Пашкоў, Мінск 2001, s. 208.

²⁶ Яроменка, *Каталіцкія святыні*, s. 186.

²⁷ Н. Денисов, *Площадь Свободы щ Минске*, Минск 1985, s. 65.

²⁸ Адамовіч, *Цуд возражэдня*, s. 18; Яроменка, *Каталіцкія святыні*, s. 186.

²⁹ И. Слюнькова, *Монастыри восточной и западной традиции. Наследие архитектуры Беларуси*, Москва 2002, s. 346.

Szoka³⁰. W obecnej chwili kościół pełni rolę archikatedry, głównej świątyni archidiecezji i metropolii mińsko-mohylewskiej.

Publikowany poniżej protokół powizytacyjny zawiera dokładny opis wyglądu i stanu kościoła katedralnego a także budynków w jego najbliższym otoczeniu, po odbudowie z przełomu XVIII i XIX wieku przeprowadzonej z inicjatywy bp. J. I. Dederko. Dowiadujemy się z niego, że był on położony frontem do rynku, i „(...) najpiękniejszy w mieście stanowi widok (...)”³¹. Fasadę kościoła ozdabiała statuy Najświętszej Maryi Panny (pośrodku) i Świętych Apostołów Piotra i Pawła (z lewej i prawej stronie). Po bokach górowały dwie pięciokondygnacyjne wieże, na których wisiały cztery dzwony. Przed wejściem do katedry znajdował się kruchta (babiniec) mająca odrębną dekorację malarską, w niej po lewej stronie stał ołtarz na mensie z kolumnami i obrazem św. Jana Chrzciciela, a także na schodach chrzcielnica kamienna w kształcie wazonu. Po obu tronach kruchty znajdowały się schody prowadzące na chór muzyczny. Świątynia miała bogaty wystrój i wyposażenie wnętrza. Sklepienie wspierało się na sześciu kolumnach, które zdobiły rzeźbione w drewnie, polakierowane na biało, figury dwunastu apostołów. Pod figurami oraz wokół całego kościoła, na wysokości połowy ścian, biegła drewniana galeria aż do prezbiterium. Wokół filarów ustawiono ławki drewniane w kolorze mahoniowym, ozdobione połączoną dekoracją lakierową. Na chórze umieszczono organy o 24 głosach, koloru mahoniowego i zdobione rzeźbionymi herbami powiatów guberni mińskiej oraz herbem państwa. W ołtarzu głównym murowanym, o czterech kolumnach z kapitelem i dekoracją snycerską, znajdował się obraz Matki Bożej. Po obu stronach ołtarza wisiały dwa portrety papieża Piusa VI i bpa J.I. Dederko. W prezbiterium stały stalle kanonickie, tron biskupi, katedra wykorzystywany przez ordynariusza podczas sprawowania codziennych czynności liturgicznych oraz wisiały dwa portrety carów Rosji: Pawła I i Aleksandra I. Na bocznych kolumnach stojących przy samym prezbiterium wznosiły się dwie ambony oraz dwa górne ołtarze św. Apostołów Piotra i Pawła. Za kościelnymi arkadami znajdowały się dwie kaplice z murowanymi ołtarzami. W kaplicy po prawej stronie, poświęconej św. Felicjanowi, umieszczone były w srebrnej trumnie relikwie męczennika i jednocześnie patrona Mińska i całej Litwy. Nad trumną stała, dużych rozmiarów, statua Pana Jezusa. W kaplicy po lewej stronie, w której przechowywano Najświętszy Sakrament, znajdowały się obrazy św. Trójcy, Matki Bożej i św. Barbary. Obie kaplice zamykały kopuły, pokryte dekoracją malarską. Sklepienie całego kościoła pokrywały malowidła z przedstawieniem scen ze Starego i Nowego Testamentu, ściany zaś różne ornamenty i figury o treści religijnej. Oprócz tego, kościół ozdabiała zawieszona na ścianach liczne obrazy, m.in. sporej wielkości płótna olejne z wyobrażeniem Męki Pańskiej oraz Wieczery Pańskiej. Pod chórem stały dwa konfesjonały „w strukturze antycznej”, przy ścianach zaś rozstawionych stało jeszcze sześć konfesjonałów. Cały kościół wyłożony był marmurową posadzką sprowadzoną z Królewca.

³⁰ Адамовіч, *Цуд възраждзенья*, s. 18; Paszenda, *Budowle jezuickie*, s. 286.

³¹ Narodowe Historyczne Archiwum Białorusi w Mińsku (dalej: NIAB), sygn. 1781, op. 27, sp. 427, k. 1.

Wnętrze oświetlało dziewięć zyrandoli. Ołtarze, ambony, konfesjonały ozdabiały, sztukaterie gipsowe, dekoracja rzeźbiarska oraz złocenia³².

W zakrystii zajmującej dwa pomieszczenia, ozdobionej portretami kanoników kapituły mińskiej i niektórych darczyńców, którzy przyczynili się od odbudowy katedry, przechowywano naczynia i szaty liturgiczne, a także różnego rodzaju paramenty³³. Lustracja wymienia: ornatów różnego rodzaju – 67³⁴, kap (w tym kapy żałobnych) – 32³⁵, baldachimów do procesji – 4³⁶, firanek do ołtarza głównego i ołtarzy św. Felicjana i Matki Bożej – 38³⁷, firanek i różnych sprzętów do ubioru ołtarzy – 71³⁸, bielizny kościelnej (alby, antependia, tuwalnie) – 41³⁹, dywanów kościelnych (w tym dwa kawałki sukna i całun) – 16⁴⁰, burs do chorych – 7⁴¹. Oprócz tego odnotowano: srebra kościelne (m.in. kielichy, pateny, cyborium, korony, pastorały, relikwiarze, monstrancje wota, krzyże procesyjne, ampułki, lichtarze, trybularze, łódka srebrna z łyżeczką i łańcuszkiem) – 100⁴², cynę kościelną (ampułki, lichtarze, weskula) – 57⁴³, miedź kościelną (m.in. kociołki do grzania wody, garnek do rozpuszczania łoju, brytfanny, łyżki) – 12⁴⁴, mosiądz kościelny (m.in. lichtarze, dzwonki, krzyże, lawaterze, pampy) – 40; lustra kościoła – 40⁴⁵, żelazo kościelne (drzwi, mocowania do lamo, ramy okienne, formy do opłatków) – 26⁴⁶; „drzewa” kościelne (m.in. cyboria, schody, tabliczki z napisami, krzyże, lichtarze, ławki) – 29⁴⁷, komże kościoła (komże, humerały, korporały, puryfikatory) – 62⁴⁸; obrazy wiszące w kościele – 22; księgi kościelne (mszały, antyfonarze, agendy) – 17⁴⁹. Ujęto w spisie także „katafale kościelne” (trupie czaszki, trumny itp.), sprzęt żałobny używanych podczas pogrzebów (tzw. żałoba kościelna) oraz „kamienie” kościoła (wazon kamienny, kamień grobowy)⁵⁰.

Do katedry należała także dwupiętrowa kamienica, połączona z murami kościoła katedralnego. Budynek ten na początku XIX w. znajdował się w ruinie. Został wyremontowany, w tym samym czasie co katedra, dzięki staraniom i na koszt bpa J.I. Dederko. Po doprowadzeniu go do stanu użyteczności, urządzono w nim

³² Tamże, k. 1-2.

³³ Tamże, k. 2v.

³⁴ Tamże, k. 2v-4v.

³⁵ Tamże, k. 4v-5v.

³⁶ Tamże, k. 5v-6.

³⁷ Tamże, k. 6-6v.

³⁸ Tamże, k. 6v-7.

³⁹ Tamże, k. 7.

⁴⁰ Tamże, k. 7-7v.

⁴¹ Tamże, k. 7v.

⁴² Tamże, k. 8-8v.

⁴³ Tamże, k. 8v.

⁴⁴ Tamże, k. 8v-9.

⁴⁵ Tamże, k. 9.

⁴⁶ Tamże, k. 9-9v.

⁴⁷ Tamże, k. 9v.

⁴⁸ Tamże, k. 10.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże, k. 9v-10.

kancelarię konsystorską, a także mieszkania dla urzędników konsystorskich oraz członków kapituły mińskiej. W budynku tym mieszkał także zakrystianin. Ponadto przy kościele katedralnym urządzone było mieszkanie dla wikariusza katedralnego, oraz pomieszczenia dla „dziadów kościelnych” pilnujących świątyni⁵¹.

Omawiana wizytacja podaje również ważne informacje na temat porządku nabożeństw i obrzędów religijnych odprawianych w kościele katedralnym oraz duchowieństwa przy nim zatrudnionego. Dodatkowo przynosi nam także informacje o stanie technicznym kościoła⁵². Obiekt już wówczas wymagał „tak w tej facjacie jako i całego Kościoła, ścianach w tynku i gzymsach równie w dachu Kościelnym [...] znacznej i śpiesznej reparacji”⁵³.

Należy podkreślić, że wspomniana wyżej odbudowa świątyni przeprowadzona dzięki staraniom bpa J.I. Dederko nie wszystkich zachwycała. Władysław Syrokomla w 1857 r. na łamach „Tek Wileńskich” pisał o katedrze:

kościół wcale nieokazały, lubo na wzniosłym miejscu Wysokiego rynku zbudowany, strzela w górę dwoma gotyckimi czworobocznymi wieżycami o czterech kondygnacjach, a na plac wysuwa się pewnym rodzajem krytego krużganku, czy korytarza, którego ściany składają się z krat żelaznych. Wnętrze ponure, ale nieimponujące, nie tak jak w większej części Jezuickich kościołów.

Dalej przytoczył opinię artysty Adama Szemesza na temat przeprowadzonej renowacji:

Dziwne ten człowiek miał wyobrażenie o piękności i wspaniałości świątyni Pańskiej. Sklepienie całe we wszystkich trzech nawach zamalować kazał obrazami z Nowego Testamentu, to symbolami; środek zajmuje malowana niby kopuła z kolumnami, ale tak nędznie, że na nikim nie czyni wrażenia. Wszystkie te malowidła na ścianach dokonał malarz Antoszewski, najlepszy wówczas w Mińsku. Dederko wszędzie pokładł pełno galeryjek, świecidełek, jakichś aksamitnych firanek, wszędzie było pstro, oko nie miało gdzie spocząć, nawet na powietrzu pozawieszał błyszczące szklane żyrandole. W jakim to stylu było to odnowienie?, trudno oznaczyć, chyba go nazwać własnym «Dederkowskim»⁵⁴.

Ówczesne kontrowersje wokół odbudowy świątyni stanowią dodatkowy powód, obok wymienionych wcześniej, by cały tekst wizytacji udostępnić historykom.

Edycja tekstu została przygotowana zgodnie z zasadami sformułowanymi w instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku⁵⁵. Zmodernizowano interpunkcję tekstu, głównie przez dodanie przecinków i kropek kończących zdanie. Poprawiono – bez zaznaczenia w tekście – błędy literowe oraz pisownię łączną i rozdzielną. Spółgłoskę „j”, oraz samogłoski „i”,

⁵¹ Tamże, k. 10v-11.

⁵² Tamże, k. 11-12v.

⁵³ Tamże, k. 1.

⁵⁴ *Mińsk przez Władysława Syrokomlę*, „Tek Wileńska”, nr 1 (1857), s. 183, 185.

⁵⁵ K. Lepsi, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do poł. XIX w.*, Warszawa 1953.

„y”, oddano zgodnie z zasadami współczesnej pisowni (dyecezya – diecezja, tey – tej, Pańskiey – Pańskiej). Tam gdzie zachodziła potrzeba w miejsce liter: „a”, „e”, „c”, „n”, „s”, „z”, wstawiono znaki diakrytyzowane: „ą”, „ę”, „ć”, „ń”, „ś”, „ź”, „ż”. Tak samo postąpiono z literą „ó”. W słowach takich jak ksiądz i aksamit zapisanych „xiądz”, axamit” usunięto literę „x”, w jej miejsc wprowadzając dwuznak „ks”. Wyrazy z końcówkami „em”, „emi” (złotemi, różnemi, olejnymi, białemi, zielonemi, srebrnemi, podszytymi, wąskimi, murowanemi, mieszanemi, podwójnemi itd.) pozostawiono z godnie z zapisem oryginału, przyjmując taką formę jako przeważającą i stosowaną konsekwentnie w dokumencie. Starając się zachować w miarę możliwości wszystkie właściwości tekstu, nie ingerowano w zapis wyrazów charakterystycznych dla epoki (np. lichtarzów – lichtarzy, trybularzów – trybularzy, dywan – dewan, korytarz – kurytarz, wschody – schody, monstrancyum – monstrancja, wewnętrzny – wewnętrzny, itp.). Wyrazy takie pozostawiono bez zmian, opatrując skróconym „sic” w nawisie kwadratowym [s]. W jednym przypadku wadliwą budowę zdania złożonego z poprawnych wyrazów oznaczono takim samym skróconym „sic” zapisanym podwójną kursywą [ss] również wpisana w nawias kwadratowy. Zwroty grzecznościowe, świadczące o szacunku piszącego do osoby lub instytucji wymienionej w lustracji (Biskup, Papież, Monarcha, Sufragan, Administrator, Prałat, Kanonik, Wikariusz, Wizytator, Metropolia, Kapituła, Katedra, Diecezja, Oficjał, Konsystorz) zapisane w tekście dużą literą pozostawiono bez zmian. Daty oddano zgodnie z brzmieniem przekazu, w przypisie podając dzień miesiąc rok zgodnie z dzisiejszą rachubą czasu. Uzupełniono skróty oraz brakujące części wyrazów, zaznaczając je nawiasem kwadratowym. Występujące w tekście podkreślenia i wyróżnienia w postaci innej czcionki oznaczono przypisami tekstowymi. W przypisach zaś rzeczowych wyjaśniono terminy z zakresu tkanin oraz rzemiosła artystycznego, umieszczono tłumaczenia na język polski sentencji łacińskich, a także podano krótkie dane biograficzne dotyczące osób wymienionych w dokumencie.

*****

[1]

^aWIZYTA METROPOLITANSKA KATEDRY MINSKIEJ^a

Przez Delegowanego Wizytatora ks. Stanisława Ursyna Szantyr⁵⁶, Prałata Mochilew[skiego], Proboszcza Słuckiego Ś[w.] T[eologii] i O[bojga] P[raw] Doktora Wileńskiego Uniwersytetu i różnych uczonych Dobroczyńnych Towarzystw Członka, Orderu Ś[w.] Anny 2-ey klasy Kawalera uczyniona.

^bI. KOŚCIÓŁ KATEDRALNY^b

^ca) Budowa Jego zewnętrzna.^c

Po ustanowieniu Diecezji Mińskiej przez ukaz 28 Apryla 1798 roku⁵⁷ przez Najjaśniejszego Cesarza Pawła I⁵⁸, Nuncjusz Apostolski Kardynał Litta⁵⁹ wyniósł na katedrę nowej Diecezji. Jezuitów kiedyś kościół w ruinach prawie będący i śród murów dawnego ich kolegium obróconych na magistratury krajowe i pałac Gubernatora położony. Nowy Biskup fundującej się Owczarni Mińskiej, przez środki ofiar, jałmużny, składki i własnego poświęcenia się przywiódł tę stolicę do stanu wspaniałości ozdoby. Dederko⁶⁰, iż nic nie ubliżył wasilności swojej, aby pamiątką pasterstwa swego uczynić znakomitą nie tylko przez mnogie chwalebne dzieła swe w ufundowaniu Diecezji leczy w postanowieniu tej Świątyni Pańskiej, na stopniu jak tylko być może doskonałym. Spójrzmy tylko na tę Katedrę, a uznamy sprawiedliwość zalety staraniom Ś.P. Pasterza, ^dCuius memoria in benedictione est⁶¹. Kościół ten frontem na rynek położony, najpiękniejszy w mieście

^{a-a} Zapisane majuskułą ręką autora.

^{b-b} Zapisane majuskułą ręką autora.

^{c-c} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

^{d-d} Podkreślenie ręką autora.

⁵⁶ Stanisław August Ursyn Szyntar (1764-1846) – jezuita, historyk, organizator szkół parafialnych i towarzystwa dobroczynności. Do zakonu w stał w 1780 r. w Połocku. Pracował jako wykładowca w szkołach w Orszy, Połocku i Dyneburgu. Po opuszczeniu zakonu studiował na Uniwersytecie Wileńskim uzyskując w 1805 r. stopień doktora teologii i obojga praw. Kanonik smoleński, sekretarz konsystorza mohylewskiego, asesor Kolegium Duchownego w Petersburgu, proboszcz w Milejczycach. W 1815 r. przeniósł się do diecezji mińskiej, gdzie został proboszczem w Słucku (1815-1840).

⁵⁷ 28 kwietnia 1798 r.

⁵⁸ Paweł I Romanow (ros. Павел I Петрович) – (1754-1801) – syn Piotra III i Katarzyny II, cesarz Rosji (1796-1801).

⁵⁹ Laurentius Litta (Wawrzyniec Litta) (1756-1820) – dyplomata, polityk, kardynał, prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary (od 1814 r.), nuncjusz apostolski w Rzeczypospolitej (1794-1799) i Rosji (1797-1799), wikariusz generalny Rzymu (1818-1820).

⁶⁰ Jakub Ignacy Dederko (1751-1829) – sufragan łucki (1792-1798), biskup miński (1798-1816). Prowadził aktywną działalność patriotyczną za co został pozbawiony przez władze carskie zarządu nad diecezją i zesłany do Otyki (1816). Tam też zmarł i został pochowany.

⁶¹ Cuius memoria in benedictione est (łac.) – którego pamięć jest błogosławiona.

stanowi widok ozdobna facjata ^aex ordinie Jonia^{a62} z dwoma wysokimi wieżami na pięć kondygnacji, z gankiem, wyniesionemi i blachą pobitemi, z krzyżami zwyczajnemi, zdobi go bardzo zewnątrz, niemniej kapitele na pilastrach, rżnięte statuy Najświętszej Panny w środku, i dwu Apostołów Piotra i Pawła po stronach kościoła i różna sztukateria gipsowa, dodaje niemało okrasę tej budowie. Przed wejściem do Katedry ^bbabiniec^b z kruchtą osobne mający dekoracje, od którego żelazny aż do palisady równo ulicy czyli placowi rynku, z słupami murowanemi i furtkami żelaznymi. Tak w tej facjacie jako i całego kościoła, ścianach w tynku i gzymsach równie w dachu kościelnym; potrzeba znacznej i śpiesznej reparacji. Na wieżach są zawieszony ^cdzwony^c, z nich pierwszy Imienia ^dJakub^d waży pudów 350, drugi dzwon ^eTadeusz^e waży pudów 48 fun[tów] 20., trzeci ^fFelicjan^f waży pudów 250, czwarty ^gKazimierz^g waży pudów 20. Sygnaturka nad facjatą [2] nad facjatą waży pud 1.

Wchodząc do babinca na optykę malowanego, drzwi dubeltowe drewniane do kościoła, drugie drzwi ze szkłem, dobrze okute. Takż z frontu wejścia do kościoła drzwi dubeltowe drewniane, jedno ze szkłem, dobrze okute drugie, w tym babinie po lewej stronie ołtarz na mensie z kolumnami w porządku korynckim, nowy z obrazem Ś[w.] Jana Chrzciciela, w ramie pozłacanej, z dekoracją rzeźbiarską pozłacaną. Przed tym ołtarzem na gradusach chrzcielnica w kształcie wazonu z kamienia, z obręczem żelaznym, z dwoma uszami, w środku wazonu naczynie miedziane z nakrywką i globusem na niej takż miedzianym, na którym osadzony baranek drewniany roboty snycerskiej. Miejsca te łańcuchem żelaznym przeciągnięte. Z babinca w prawą i lewą stronę wschody [s] do chóru muzycznego.

^hb) Wewnętrzne ozdoby^h

wnętrze kościoła porządku korynckiego o sześciu kolumnach. Kapitele z drzewa rżnięte pod lakier wyzłacane. Na kolumnach figur Apostołów SS. z ich znakami rżniętych z drzewa, biało lakierowanych z dekoracją rzeźbiarską wyzłacaną dwanaście. Pod figurami galeria drewniana biało malowana; przez filary wokoło kościoła zaciągnięta, rzeźbą pod lakier pozłacaną ozdobiona. Wkoło wszystkich filarów, ławki drewniane do siedzenia na mahoń malowane z dekoracją pozłacaną pod lakier. W tymże kościele na galerii na kolumnach wspartej, organ, mający głosów dwadzieścia cztery w strukturze pod same sklepienie wyniesiony, wierzchołek tego organa zakończony wyobrażeniem różnych Instrumentów muzycznych roboty rzeźbiarskiej z trzema facjatami, w środku których rozmaite herby wszystkich powiatów guberni mińskiej, a nad środkiem organ, herb państwa, wszystko

^{a-a} Wyróżnione przez autora inna czcionką.

^{b-b} Podkreślenie ręką autora.

^{c-c} Podkreślenie ręką autora.

^{d-d} Podkreślenie ręką autora.

^{e-e} Podkreślenie ręką autora.

^{f-f} Podkreślenie ręką autora.

^{g-g} Podkreślenie ręką autora.

^{h-h} Wyróżnione przez autora inna czcionką.

⁶² Ex ordinie Jonia (łac.) – w porządku jońskim.

to roboty rzeźbiarskiej pod lakier pozłacane, a sama struktura organa malowana na mahoń.

^aOłtarz wielki^a murowany w porządku korynckim o czterech kolumnach z kapitelami i dekoracją roboty snycerskiej pozłacanej, między kolumnami ołtarza, cyborium mozaikowej roboty w pięknej strukturze rzeźbą wyłaczaną, ze szkłem zwierciadlanem; nad tym ołtarzem po wschodach [s] z obu stron Loret z obrazem Matki Boga w szacie srebrnej o czterech kolumnach, z kopułą okrągłą, w porządku jońskim^b, ozdobione kapitelami i gzymsami rzeźby wyłaczanej, a struktura pod lakier malowana na mahoń. Po obu stronach ołtarza wielkiego dwa Portrety na piedestałach w ramach rzniętych pozłacanych z jednej strony Papieża Piusa VI⁶³, z drugiej strony Biskupa Dederko; między kolumnami wielkiego ołtarza z obu stron po trzy lampy srebrne są zawieszony; przed tym ołtarzem w wierzchu zawieszony gustownie rznięty megrek wyłaczany [3] wyłaczany, pod którym zawieszony są siedem lamp srebrnych. W tymże prezbiterium stalle kanoniczne na wzór ławek roboty stolarskiej, kolorem mahoniowym malowane z ozdobami złotymi pod lakier. Po obu stronach tychże stalli dwa obrazy stacyjne, ozdobione portretami Monarchów Pawła i Aleksandra⁶⁴. Przy tychże stallach z jednej strony tron biskupi, z drugiej strony katederka na powszednie znajdowanie się Biskupa, u wierzchu znakami biskupimi ozdobiona rzeźby pozłacanej. Na pobocznych kolumnach tegoż prezbiterium dwie ambony na kolumnach mozaikowych osadzone, pod którymi ambonami ławki ozdobione obrazami SS. Ewangelistów w ramach pozłacanych, w nich że razem ołtarze SS. Apostołów Piotra i Pawła i latarniami z blachy pozłacanej szkła różnego koloru do procesji. Za filarami tegoż kościoła, któredy bywa obchód procesji, są dwie kaplice z ołtarzami murowanymi. W prawej stronie złożone są relikwia Ś[w.] Felicjana w trumnie srebrnej, nad trumną statua Pana Jezusa. Ołtarz murowany z kolumnami sztukaterią gipsową i figurami ozdobiony. Kaplica ta ze swą kopułą w rozmaite historie ś[więte] i dekoracje ozdobiona. Po drugiej stronie tegoż kościoła odpowiada także kaplica z kopułą, w niej ołtarz murowany z obrazami Trójcy Ś[w.] i Matki Boskiej i Ś[wię]tej Barbary. Cyborium gdzie się Sanctissimum⁶⁵ chowa na kolumnach fałsz-murowanych, dekoracja cyborium brązowa, pozłacana. Ołtarz ten sztukaterią gipsową ozdobiony z figurami. Ramy obrazów rznięte, pozłacane. Cała ta kaplica ze swą kopułą optycznie jest pomalowana. Obie zaś te kaplice są pokryte blachą żelazną. Po bokach tych kaplic gdzie obchód procesji bywa; na ścianach dwanaście stacji Męki Pańskiej umieszczone, na płótnie olejno malowane w ramach pozłacanych. Pod temi stacjami po obu stronach są pozostawione obszerne konfesjonały w strukturze gustownej, rzeźbą snycerską ozdobione pod lakier złożone, a same na mahoń malowane, na wierzchach zaś ozdobione insygniami

^{a-a} Wyróżnione ręką autora przez pogrubienie liter.

^b Woryginale: Joniockim.

⁶³ Pius VI (Giovanni Angelo Braschi) (1717-1799) – osobisty sekretarz papieża Benedykta XIV (od 1753 r.), skarbnik Kamery Apostolskiej (od 1766 r.), kardynał (od 1773 r.), papież (od 1775 r.).

⁶⁴ Aleksander I Pawłowicz Romanow (Александр I Павлович) (1777-1825) – cesarz Rosji (1801-1825).

⁶⁵ Sanctissimum (łac.) – Przenajświętszy Sakrament, konsekrowana hostia.

pokuty, a wszystko rznięte i pozłacane. Takowych konfesjonałów sztuk sześć. Po filarach wprost na froncie cztery sztuki olejne na płótnie Wierzy Pańskiej. Pod chórami organa, dwa konfesjonały w strukturze antycznej, złożone, na mahoń malowane. Po środku kościoła jest zawieszonych dziewięć żyrandoli⁶⁶ do świec dla oświecenia kościoła. Nad ołtarzem zaś Piotra i Pawła zawieszono są po dwie lampy srebrne. Na gzymsie kościelnym jest galeria stolarskiej roboty z balasami na mahoń malowana z globusami pozłacanymi. Sklepienie całego Kościoła pomalowane najżywszą optyką w różnych historiach Starego i Nowego Zakonu. Ściany tegoż kościoła w różne ornamenta i figury optyczne do dołu ozdobione kolorami. Posadzka w całym kościele marmurem wyłożona. [4]

Zakrystia i kapitułarz portretami osób kapitułę składających i kolatorów ozdobiona, oraz wokoło szufladami dla składu aparatów ostawiona. Obok tej zakrystii osobny sklep na obchód ciemnicy Pańskiej, w której ołtarz rznięty na gradusach wysoko postawiony na Sanctissimum. Cała ta ciemnica optycznie w grobie pomalowana. Drzwi do niej żelazne. Przy chórze organa są schody do sklepów kościelnych, w których znajduje się Grób Pański. Front grobu ozdobiony ołtarzem i czterema figurami ewangelicznymi. Cały ten sklep na optykę pomalowany. Czasu uroczystości obchodowi właściwej, sklep ten oświecony bywa lampami. Wchodząc z kościoła do zakrystii, drzwi gładkie stolarskiej roboty na zawiasach i krukach żelaznych osadzone. Z zamkiem wewnętrznym, w której to zakrystii po prawej stronie konfesjonał różnymi kolorami olejnymi malowany. Okna szkła czystego z kratami żelaznymi dwa, z lewej zaś strony mensa z szufladami, przy której księża do Mszy Ś[więt]ej ubierają się.

^ac) Zakrystia i skarbiec kościelny^a

Opisanie ornatów solennych 1. Ornat gredyturu⁶⁷ białego haftowany złotem, srebrem i różnym jedwabiem z kolumną złotą wyszyty, jedwabiem zielonym ze szlaczkami srebrnymi, z galonem złotym wkoło, ze stułą, manipularzem⁶⁸, welumem, bursą i palką, kraszeniną⁶⁹ podszyty. Do tego ornatu dalmatyk⁷⁰ tegoż koloru i gatunku dwie.

2. Ornat gredyturowany dna białego w kwiaty, złotem i czerwonym jedwabiem wyszywany. Kolumna w muszki jedwabiu czerwonego, przez środek, kwiaty złote z jedwabiem złotym z kampaną⁷¹ na kolumnie z obu stron, szychowym

^{a-a} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

⁶⁶ W oryginale: Żerandolów.

⁶⁷ Grodetur (gradytur, gredytur) – gruba tkanina jedwabna, o średniej grubości, kolorowa, czasem wzorzysta, używana jako tkanina odzieżowa i tło do haftów. Importowana głównie z Francji, w 2. poł. XVIII w. wytwarzana w manufakturze grodzieńskiej.

⁶⁸ Manipularz (łac. manipulus) – długa i płaska przepaska, w tym samym kolorze co ornat i stuła, zdobiona haftem zakładana przez kapłana na lewym ramieniu podczas czynności liturgicznych, używana od VII w.

⁶⁹ Kraszenina (ros.) – płótno barwione i nierzadko woskowane, używane na Rusi od X w., na kresach dawnej Rzeczypospolitej używane do końca XIX w.

⁷⁰ Dalmatyka (łac. dalmatica) – szata liturgiczna diakona, używana przy uroczystych nabożeństwach.

⁷¹ Kampanka (fr. campane) – wąska koronka klockowa, wytwarzana w Polsce od XVIII w.

żółtym galonem⁷² akkomodowany⁷³, kraszeniną podszyty, ze stułą i manipularzem bez weluma⁷⁴, bursy i palki. Do tegoż ornatu dalmatyk tego koloru i gatunki sztuk dwie.

3. Ornat gredyturowy dna białego w kwiaty złotem, srebrem wyszywany z kolumną na dnie czerwonym, szychowym galonem wokoło akkomodowany, kitajem⁷⁵ czerwonym podszyty, bez żadnych rekwizytów. Do tegoż ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku sztuk dwie.

4. Ornat materii dna białego w paski błękitne, kwiaty srebrne po bokach pas srebrny wężykiem, złotą kompanką akkomodowany, kitajem różowym podszyty, bez żadnych rekwizytów. Do tego ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku dwie.

5. Ornat materii białej w kwiaty złote tkany, z kolumną białą, paski błękitno zielonkawe w kratki, galonem złotym akkomodowane, kitajem różowym podszyte dwa, ze stułą, manipularzem, welumem, bursą i palką do jednego ornatu, a do drugiego żadnych rekwizytów. Do tegoż ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku dwie.

[5]

6. Ornat na dnie żółtym w kwiaty srebrne, tkane z kolumną materiałną białą w kwiaty złote i srebrne, galonem srebrnym akkomodowany, astrachanią⁷⁶ zieloną podszyty, znacznej reparacji potrzebujący. Rekwizytów nie ma żadnych. Do tegoż ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku dwie.

7. Ornaty solenne parzyste na dnie atlasowym białym w figury wyrabiane, różnym jedwabiem w kwiaty, wokoło złotymi galonami akkomodowane, kitajką⁷⁷ żółtą podszyte, sztuk cztery, bez żadnych rekwizytów.

8. Ornaty parzyste białej materii w kwiaty rzadko-złote z kolumnami w kwiaty srebrne jedwabne tkane, kompanką złotą akkomodowane, kitajem błękitnym podszyte sztuk dwie, bez żadnych rekwizytów.

9. Ornaty sztofu⁷⁸ błękitnego w kwiaty galonami złotymi akkomodowane, z kolumnami żółtymi w kwiaty jedwabne tkane, astrachanią błękitną podszyte z dwiema stułami i manipularzem jednym.

⁷² Galon – wyrób pasamoniczny w postaci gładko lub wzorzystej tkaney taśmy wykonanej z nitok jedwabnych, bawełnianych i metalowych, używany do ozdabiania odzieży lub wnętrz mieszkalnych.

⁷³ Akkomodować (łac. accomodo) – dostosować, urządzić.

⁷⁴ Welum (łac. velum) – kwadratowe nakrycie na kielich z pateną, uszyte z tego samego materiału co ornat.

⁷⁵ Kitaj (ros.) – tkanina cienka, lśniąca, glansowana o splocie płóciennym, wywodząca się z Chin (stąd nazwa – Kitaj –Chiny)

⁷⁶ Astrachania – tkanina bawełniana, tkana na jedwabnej osnowie, w XVIII w. produkowana w Polsce i używana na odzież, kotary, podszewki, pokrycia mebli. Dawniej importowana ze Wschodu szlakami biegnącymi przez Astrachań, stąd nazwa.

⁷⁷ Kitajka (ros.) – tkanina jedwabna cienka, gęsta i gładka o splocie płóciennym, najpospolitsza z tkanin jedwabnych, w XVII w. importowana do Polski z Turcji, za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego wyrabiana w Grodnie.

⁷⁸ Sztof (niem. Stoff.) – tania tkanina odzieżowa.

10. Ornaty na dnie żółtym z kolumną białą w różne kwiaty tkane, kampańką srebrną w środku szeroką po bokach wąską akkomodowane z podszewką astrachani granatowej sztuk dwie, bez żadnych rekwizytów.

11. Ornaty na dnie orzechowym w kwiaty srebrne, kolumnami w krążki złotem suto akkomodowane, galonami wąskimi oszyte, podszewka astrachani granatowej sztuk dwie, bez żadnych rekwizytów stare, reparacji potrzebujące.

12. Ornaty gredyturu białego w kwiaty różne srebrne tkane, z kolumnami podobnejże materii, galonami wąskimi akkomodowane, podszewką granatową podszyte sine requisitis⁷⁹ sztuk dwie.

13. Ornat na dnie czarnym w kwiaty gęsto-srebrne przetykany, galonem złotym akkomodowany, podszyty kraszeniną zieloną z bursą, welumem i palką jeden, bez stuły i manipularza, stary.

14. Ornat biały lamowany w kwiaty żółte i zielone tkany, z kolumną lamy żółtej, w środku galonem wąskim srebrnym, po bokach złotem oszyty z podszewką, kitajki czerwonej, jeden, bez rekwizytów.

15. Ornat z materii na dnie białym, w kwiaty złote i różnego jedwabiu tkane z kolumną na dnie czerwonym, w kwiaty, galonem złotym, wąskim akkomodowany, z podszewką kitaju niebieskiego, sine requisitis, jeden.

16. Ornat na dnie orzechowym, w kwiaty rzadko srebrne, z kolumną materii białej, gęsto w kwiaty ozdobioną, galonem szychowym, białym oszyty, z podszewką mamisu⁸⁰ niebieskiego ze stułą, manipularzem, welumem, bursą i palką jeden stary.

Ornaty białe powszednie.

1. Ornat na atlasie białym, w krążki i w kwiaty wyszywany z kolumną siatkową niebieską

[6]

niebieską, tasiemką oszyty z podszewką niebieskiej astrachani, stary jeden, sine requisitis.

2. Ornat na atlasie⁸¹ białym w kwiaty duże, jedwabiem wyszywane, w środku galonikiem szychowym białym, po bokach galonem złotym akkomodowany, z podszewką astrachami zielony, ze stułą i manipularzem, stary jeden.

3. Ornat na atlasie białym w różne krążki, z kolumną temberowaną, galonem szerokim w środku, a po bokach wąskim akkomodowany, z podszewką astrachani granatowy stary jeden, sine requisitis.

4. Ornat stary adamaszkowy⁸², biały z kolumną niebieską, taśmą żółtą oszyty, z podszewką astrachani czerwony sine requisitis – jeden.

⁷⁹ Sine requisitis (łac. requisitum) – bez rekwizytów.

⁸⁰ Imamus (mamus) – lekka tkanina wełniana wykorzystywana w XVII i XVIII w.

⁸¹ Atlas – tkanina jedwabna lub półjedwabna, jednostronnie błyszcząca, gładka, a także wzo-
rzysta z lnianym albo bawełnianym wątkiem wytworzona splotem atlasowym regularnym lub nieregularnym, używana na szaty liturgiczne, suknie, obicia, podszewki. W Europie znana od XII wieku (Włochy), do Polski importowana od XIV w., od 2. poł. XVIII w. produkowana w Grodnie.

⁸² Adamaszek – żakardowa tkanina najczęściej jedwabna, dwustronna, zwykle jednobarwna z wzorem matowym na błyszczącym tle. Używana na kosztowne ubiory, paramenty kościelne, obijanie ścian i mebli. Nazwa wywodzi się od miasta Damaszek w Syrii.

5. Ornat stary adamaszkowy z kolumną czerwoną, taśmą żółtą obłożony, z podszewką astrachani czerwony jeden sine requisitis.

6. Ornat na atłasie białym w kwiatki z rzadka haftowany, z kolumną na dnie żółtym, cały siatką i tasiemką wąską akkomodowany, z podszewką astrachani granatowej, stary, jeden sine requisitis.

7. Ornatów na atłasie białym siatką powleczonech z kwiatkami, tasiemką wąską okładanych z manipularzami granatową podszewką podszytych, z trzema stułami sztuk cztery, stare.

8°. Ornatów na atłasie białym w kwiaty rzadko haftowane, z kolumną błękitną siatkową, białą nędzą oszywane z podszewką astrachani granatowej stary jeden.

Ornaty czerwone solenne.

1. Ornat z materii czerwonej z złotem jedwabnemi zielonemi kwiatami, z kolumną złotą w kwiaty podobne, galonem srebrnym szerokim akkomodowany, kitajem niebieskim podszyty ze stułą, manipularzem, wolumem, bursą i palką jeden, do tegoż ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku ze stułami i manipularzami sztuk dwie.

2. Ornatów aksamitu rytego z galonami srebrnymi i kwiatami takiemiż z podszewką do jednego z kitaju czerwonego do drugiego z kitajki zielonej z stułami, manipularzem jednym, wolumem jednym bursą jedną i palką jedną. Do tych ornatów dalmatyk w tymże samym gatunku i kolorze sztuk dwie.

3. Ornat szarfowy solenny w kwiaty srebrne z kolumną szarfową niebieską w podobne kwiaty, galonem złotym akkomodowany, z podszewką kitajki bladuróżowej.

[7]

bladuróżowej z stułą, manipularzem, wolumem, bursą i palką jeden, do tego ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku cum requisitis⁸³ – dwie.

4. Ornatów aksamitu gładkiego z galonami złotymi środkiem szerszemi a po bokach węższymi jeden astrachanią czerwoną, drugi błękitnym mamisem podszyty ze stułami i manipularzami dwa. Do tych ornatów dalmatyk aksamitnych tegoż koloru i gatunku cztery.

5. Ornat aksamitny z kolumną srebrną cały w kwiaty złote srebrne jedwabiem rzucane, we środku kampaną złotą, a po bokach srebrną akkomodowany, z podszewką astrachani granatowej ze stułą i manipularzem – jeden.

6. Ornat aksamitny z kolumną szychową białą siatkową w kwiaty jedwabne, zielone z tasiemką żółtą jedwabną akkomodowany, astrachanią granatową podszyty, sine requisitis stary – jeden.

7. Ornaty adamaszkowe z kolumnami atłasowemi białemi, jeden w kwiaty, drugi w krążki, jedwabne i kampanami srebrnymi oszyte bez rekwizytów – dwa.

8. Ornaty czerwonej materii w kwiaty rzadko-srebrne z kolumnami sztofu błękitnego, galonami złotymi akkomodowane – jeden z podszewką czerwoną adamaszkową, drugi kitajką białą w paski podszyty, z stułami i jednym tylko manipularzem, stary dwa.

⁸³ Cum requisitis (łac.) – z rekwizytami.

Ornaty czerwone powszednie.

1. Ornat gredyturowy w kwiaty różno-kolorowe, jedwabne, gdzieniegdzie srebrne, kolumna na dnie żółty w kwiaty aksamitne czerwone, kompaną żółtą szychową, wkoło galonem takim że oszyty, podszewka kitaju różowego, ze stułą y manipularzem, sztuka jedna.

2^a. Ornatów atlasowych haftowanych w kwiaty różnego koloru, w krążki, siatką powleczone, z podszewkami granatowymi, wszystkich sztuk sześć z tyłuż stułami i manipularzami. Westa dwa.

Ornaty fioletowe solenne.

1. Ornat fioletowy z materii w kwiaty różne, srebrne tkany, z kolumną białą, w podobneż kwiaty jedwabne z galonem złotym, podszewka z astrachani granatowej, ze stułą, manipularzem, wolumem, bursą i palką – jeden. Do tego ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku dwie.

2. Ornat aksamitny fioletowy z kolumną aksamitną, czerwoną, srebrem i złotem haftowaną, we środku galonem szerokim, po bokach wąskim złotym oszyty, z podszewką astrachani granatowej, ze stułą i manipularzem – jeden.

3. Ornat materii zielonej, bogatej, w kwiaty złote, galonem srebrnym wąskim oszyty cum

[8]

cum omnibus requisitis⁸⁴, z podszewką astrachani granatowej – jeden.

Ornaty fioletowe powszednie.

Ornatów aksamitu fioletowego z kolumnami białymi w kwiaty z galonami szychowemi, z podszewką granatową z stułami i manipularzami – dwa.

Ornaty żałobne czarne.

1. Ornat z materii bogatej żałobny, w kwiaty jedwabne różne, z kolumną odmienną, w kwiaty srebrne i jedwabne, galonem szychowym, żółtym okładany, astrachanią granatową podszyty, ze stułą, manipularzem, welumem, bursą i palką – jeden.

Do tego ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku cum requisitis dwie – stare, reparacji znacznej potrzebują.

2. Ornat z materii dna kafeowego⁸⁵ w paski białe i drobne błękitne, w kwiaty złote, srebrne i różnym jedwabiem wyrabiane, z kolumną dna białego, w paski błękitne i czerwone w kwiaty złote, kampanką srebrną akkomodowane, z podszewką kraszeniny czerwonej, ze stułą, manipularzem i welumem jeden. Do tego ornatu dalmatyk tegoż koloru i gatunku ze stułą i manipularzem, dwie.

3. Ornat krepy czarnej temburowany, w kwiaty różne jedwabne, z kolumną adamaszku błękitnego w kwiaty gdzieniegdzie złote, akkomodowany, kampanką srebrną, błękitną astrachanią podszyty jeden, stary, sine requisitis. Do tego ornatu dalmatyk w tymże kolorze i gatunku zupełnie starych dwie.

⁸⁴ Cum omnibus requisitis (łac.) – ze wszystkimi rekwizytami.

⁸⁵ Kaffowy – kolor kawowy, ciemnobrunatny.

4. Ornaty żałobne materii szerszedron⁸⁶ w paski, ze stułami, manipularzami, welami, bursami i palkami, galonikiem szychowym okładne, mamisem podszyte dwa.

Ornat biały powszedni z kolumną fioletową, floransową, mamisem podszyty sine requisitis – jeden.

Kapy białe.

1. Kapa adamaszku białego, złotem, srebrem, jedwabiem w kwiaty haftowana, galonem szychowym, żółtym okładana, ze szczytem podobnie haftowanym, podszewką kitaju czerwonego, z kolumnami srebrnymi, połączanymi – jedna.

2. Kapy jednostajne materii białej w kwiaty złote, srebrne i różnego jedwabiu, szlaki i szczyty materii tureckiej, dna żółtego, w różne figury srebrne i jedwabiem, zielonym ozdobione, wkoło kampanką srebrną akkomodowane z podszewką kitaju różowego, z kolumnami srebrnymi – dwie.

3. Kapy na żółtym dnie z materii na kształt karpiej łuski, kwiaty jedwabiem błękitnym wyrabiane, szlaki i szczyty dna białego złotem, srebrem i różnym jedwabiem wyszywane, złotym galonem akkomodowane, podszewką różową, klamry srebrne, sztuk dwie.

[9]

4. Kapy materii białej, w kwiaty złote, srebrne i różnego jedwabiu, szlaki i szczyty kafowej materii, w kwiaty złote i srebrne, kampanką złotą, a wkoło galonem złotym akkomodowane, podszewka astrachani granatowej, klamry srebrne – sztuk dwie.

5. Kapy dna żółtego, w kwiaty srebrem i różnym jedwabiem temborowane, spodem szlaki na atłasie blade różowym w kwiaty duże srebrem i różnym jedwabiem wyrabiane, szczyty i szlaki z przodu sztofu dna biało-zielonego, w kwiaty srebrne i różnego jedwabiu, szczyty i szlaki wokoło galonem srebrnym okładane, kitajką w pasy jednostajną podszyte z haftkami Sztuk Dwie.

6. Kapa na dnie białym, w kwiaty tkana, między kratkami w kwiaty srebrem i jedwabiem wyrabiana, szlak i szczyt gredyturu białego, srebrem i różnym jedwabiem w kwiaty tembrowana, środkiem szlaku srebrny pas wężykiem, a na szczytce węższemi paskami, szczyt i cała kapa, złotą kampaną okładana, czerwoną astrachanią podszyta, z klamrą srebrną sztuk Jedna.

7. Kapy sztofowe dna białego w kwiaty duże jedwabiu ciemnego, spodem szlak atłasu czerwonego, szczyty i szlaki z przodu, aksamitu rytego, wkoło kampanką srebrną akkomodowane, z podszewką astrachani niebieskiej z haftkami, sztuk dwie.

8. Kapa materii białej, w pasy błękitne i czerwone, szlak i szczyt materii białej, w kwiaty, złotem tembrowana, kampanką złotą akomodowana, z podszewką astrachani różowej z haftką.

9. Kapa dna żółtego w kwiaty srebrne i jedwabne, szczyt i szlak z materii białej w kwiaty złote i srebrne, szczyt złotym, w wokoło srebrnym galonem okładana, z podszewką astrachani zielonej, z klamrą cynową, jedna.

⁸⁶ Szerszedron – tkanina wyrabiana w Polsce z grubej, szorstkiej wełny czesankowej, należąca do grupy lżejszych tkanin odzieżowych. W Europie Zachodniej tkanina półwełniana na jedwabnej osnowie, wyrabiana splotem atłasu wątkowego lub tkana w prążki i barwiona na żywe kolory.

Kapy Czerwone.

1. Kapa z materii czerwonej bogatej, w kwiaty złote i jedwabne różnego koloru, szczyt i szlak z lamy złotej w kwiaty jedwabne różnego koloru, szczyt kapy szerokim galnem z frędzlami, wokoło zaś szerokim srebrnym galonem akomodowana, kitajem niebieskim podszyta, z klamrami srebrnymi jedna.

2. Kapa aksamitu czerwonego, szczyt, szlak i cała lamona⁸⁷ srebrna, galonem złotym wokoło akomodowana, z podszewką astrachani różowej z klamrą srebrną jedna.

3. Kapa na dnie kafowym w kwiaty, szlak i szczyty aksamitu czerwonego rytego, galon wokoło srebrny, kitajem różowym podszyta z haftką jedna.

4. Kapa aksamitu różowego, szczyty i szlaki sztofu złotego w kwiaty, z dołu kampanką

[10]

kampanką srebrną, a wokoło galonem oszyta, podszewka astrachani różowego z haftkami sztuk dwie.

5. Kapy aksamitu czerwonego, szlaki i szczyty materii białej, galonem złotym akomodowane, astrachanią niebieską podszyte z haftkami sztuk dwie.

6. Kapy z materii dna piusowego⁸⁸ w kwiaty różne, szczyty dna białego, sztofy w kwiaty różne, kampanką białą szychową akomodowane, z podszewkami granatowymi, z haftkami sztuk dwie.

Kapy fioletowe.

1. Kapa z materii na dnie białym w kwiaty różne jedwabne, szlak i szczyt z materii filetovej w kwiaty złote, srebrne i jedwabne; szczyt wąskim wokoło szerokim galonem oszyta z podszewką astrachani granatowej, z klamrą miedzianą, pobielana – jedna.

2. Kapa fioletowa adamaszkowa, galonem szychowym białym wokoło oszyta, z poszewką kitaju niebieskiego z haftką jedna.

Kapy żałobne.

1. Kapa na dnie czarnem, w kwiaty różnego koloru, szlak i szczyt materii odmiennej żałobnej, w kwiaty srebrne i jedwabne. Szczyt galonikiem wąskim i srebrnymi frędzlami, wokoło galonem złotym oszyta, podszewka astrachani granatowej, z klamrą miedzi pobielanej – sztuk jedna.

2. Kapa materii dna kafowego w paski białe i błękitne, wzdłuż jedne kwiaty złote i srebrne, szczyt i szlak błękitny, całkiem kampanką srebrną akomodowana, astrachanią czerwoną podszyta z klamrą miedzi pobielanej – sztuk jedna.

3. Kapa czarna aksamitna, mająca szczyt z materii orzechowej, w kwiaty drobne, galonem szerokim srebrnym akomodowana, z podszewką astrachani niebieskiej, z haftkami – sztuk jedna.

4. Kapy czarnych aksamitnych z szlakami i szczytami fioletowymi, w kwiaty srebrne i jedwabne, kampanką i szlakiem srebrnym akomodowanych sztuk trzy. Kapa także z podszewką astrachani czerwonej, wszystkie z haftkami w ogóle sztuk cztery.

⁸⁷ Lamowanie (łac. lamina, lamma) – obszycie odzieży wstążkami lub galonami.

⁸⁸ Piusowy – kolor brązowy z odcieniem filetu.

Baldachimy.

1. Baldachim wielki, złotem, srebrem haftowany, na czterech kijach z gwintami żelaznymi, solenny, podszyty haftowanym szyciem Siedmiu Sakramentów z podwójnymi frędzlami złotymi z dwudziestu ośmiu kutasami sztuk jedna.

[11]

Baldachim pojedynczy sztofu czerwonego, w kwiaty złote, w szlaku srebrne z frędzlami jedwabnymi, mieszanymi ze srebrem, z kutasami srebrnymi, na żelaznych prętach, z podszewką kitajki zielonej – sztuk jedna.

3. Baldachim z adamaszku karmazynowego z szlakiem dna białego, w kwiaty srebrne i jedwabne, z galonem wkoło i trzema kutasami złotymi, z podszewką materii białej w paski i różne kwiaty – sztuk jedna.

4. Baldachim aksamitny z haftem z frędzlami złotymi i takiemi z sześciu kutasami z firankami dwiema i złotymi galonami, na obchód 40 godzinnego nabożeństwa, do Wielkiego Ołtarza używany – sztuk jedna.

Firanki do Ołtarza wielkiego.

1. Firanka do zasłonięcia Wielkiego Ołtarza na atlasie blade czerwonym w różne żmije wyszywana, ze złotem i jedwabiem różnego koloru, z frędzlami czerwonymi we trzy rzędy, wokoło galonem złotym okładana, z trzema kutasami, sztuk jedna.

2. Firanki zielone adamaszkowe nędzą⁸⁹ białą wkoło okładane, z frędzlami włóczkowemi szarem płótnem podszyte – sztuk dwie.

3. Firanki na dnie orzechowym w kwiaty złote i jedwabne z rzadka tembrowane galonem złotym wąskim, wokoło oszyte, z podszewką astrachani granatowej sztuk dwie.

4. Firanek fałdowanych aksamitnych 4., falban takichże 4., z frędzlami złotymi podwójnymi i złotymi kutasami sztuk os[ie]m.

5. Nakrycie na pulpit aksamitu czerwonego, wkoło galonem wąskim z góry i dołu frędzlami akomodowana, z dwoma kutasami złotymi, z podszewką astrachani czerwonej sztuk jedna.

6. Nakrycie na taborety aksamitu czerwonego z frędzlami włóczkowemi sztuk os[ie]m.

Firanki do Ś[w.] Felicjana.

1. Firanka lamy złotej, w kwiaty gęste różowe z welumem, bojarką szychową żółtą akomodowana para jedna.

2. Firanka niebieskiego koloru w kwiaty złote, kampanką szychową wkoło akomodowana – para jedna.

3. Firanka błękitna w gwiazdy i księżyc haftowana, z szlakiem złotym jedna.

4. Firanka kitajki żółtej w drobne gęste kwadraciki z kampanką szychową stara do użycia niezdatna.

5. Firanka biała w kratki z literami S. F. i szlaczkiem takimże wokoło oszyta jedna.

⁸⁹ Nędza (szych) – bawelniana lub lniana przędza, okręcana paseczkiem miedzianym pozłacanym lub posrebrzanym.

6. Firanka czerwonego floransu⁹⁰ szychowym galonem obłożona para jedna.
7. Firanka siarkowa, różowym perkalem podszyta para jedna.
8. Firanka czarna do Pana Jezusa, szlaki wokoło złotem haftowane, w końcach z frędzlami złotymi z falbaną podobną para jedna.

Firanki do Najświętszej Panny.

1. Firanka z kitajki żółtej z falbaną, wkoło kampanką szychowną oszyta, para jedna.

2. Firanka z kitajki czerwonej, kampanką szychowną żółtą wkoło oszyta, z falbaną sztuk trzy.

3. Firanka stara z materii jedwabnej żółtej w paski z falbaną, sztuk trzy.

4. Firanka siarkowa, w paski, w kwiaty papierem nabijane, stare zupełnie, para jedna.

Firanki rozmaite i sprzęty do ubioru ołtarzów.

Firanka kitajki czerwonej w paski para jedna.

Umbraculum⁹¹ do zasłonięcia Sanctissimum z napisem Deum, środek na kitajce błękitnej, a boki na białym atłasie w kwiaty złotem haftowana z frędzelką złotą, z podszewką kitajki żółtej jedne.

Umbraculum do zasłonięcia Sanctissimum na perkalu⁹² ciemnym w kwiaty różnego koloru, wkoło, w środku z historią Pasterza niosącego baranka na barkach, włóczką haftowane, sztuk jedna.

Kutasów do dalmatyk złotych sześć, srebrnych cztery, w ogóle dziewięć.

Kutasów żałobnych do dalmatyk ze srebrem cztery.

Chorągiewek kitajkowych jedna biała, druga czerwona, z gałkami w górze pobielanemi wąskim galonikiem oszytych dwie.

Poduszka aksamitna stara, akomodowana galonem złotym Jedna.

Poduszek siatką powleczonej starych z galonami złotymi cztery.

Poduszka adamaszkowa, akomodowana galonami i kutasami czterema złotymi jedna.

Effot⁹³ z materii białej w paski, w kwiaty jedwabne z rzadka, z szlakiem wkoło, w kwiaty srebrne, z 4. kutasami złotymi, z podszewką, kitajki żółtej z klamrami srebrnymi jeden.

Effot z pasa ciemny z dwoma kutasami szychowemi białymi jeden.

Effot z materii białej perkalem różowym podszyty jeden.

Effot z pasa na cztery kolory, czerwony, biały, żółty i szafranowy jeden, tkany złotem z frędzlami złotymi.

Infuł z lamy złoty w karpie łuski dwie

Infuł

⁹⁰ Florans (fr. florence) – tkanina jedwabna, lekka, miękka, połyskliwa, z gatunku kitajek, jednobarwna, występująca najczęściej w jasnych, pastelowych kolorach.

⁹¹ Umbraculum – parawanik zasłaniający monstrancję podczas uroczystych obrzędów, wykonany z białego jedwabiu, haftowany z złotem, zakończony frędzlami, ozdobiony symbolami Eucharystii lub wizerunkami aniołów.

⁹² Perkal (fr. percale) – bawełniana tkanina o splocie płóciennym, najczęściej bielona lub zdobiona drukiem bezpośrednim, z połyskiem na prawej stronie.

⁹³ Efad (hebr. Ephod) – szata liturgiczna kapłanów.

[12]

Infuł fioletowych haftowanych z frędzlami złotymi dwie.
Spodniczek czerwonych harusowych⁹⁴ z akkomodacją galonu srebrnego, starych zupełnie dwanaście.

Spodniczek koloru fioletowego z galonami złotymi, strach zupełnie sześć.

Kołnierzyków do tegoż ubioru dla akolitów, starych zupełnie Szesnaście.

Reverenda⁹⁵ dla ceremoniarza kamlotu fioletowego jeden.

Biretów⁹⁶ sukna czarnego używanych z kutasami jedwabnemi trzy.

Bielizna kościelna.

1. Alba⁹⁷ płótna holenderskiego z korówką złotą na kitajce czerwonej jeden.

2. Alb szwabskich z koronami złotymi, podszytymi kraszeniną czerwoną dwie.

3. Alb szwabskich z koronami srebrnymi, czerwoną kraszeniną podszytymi trzy.

4. Alba szwabska z falbaną na dnie czarnym w kwiaty złote, haftowana jedna.

5. Alba perkalowa z koroną siatkową jedna.

6. Alb szwabskich z koronami siarkowemi wąskimi, kitajem podszytymi sześć.

7. Pasków do ubioru kapłanów, starych do użycia niezdatnych jedenaście.

Tuwalnie.

1. Tuwalnia⁹⁸ batystowa⁹⁹ w kwiaty, jedwabiem temborowana jedna.

2. Tuwalnia perkalowa z szlakiem, na atłasie białym w winogrony z liśćmi zielonemi tembrowana jedna.

3. Tuwalnia batystowa wielka w kwiaty zielone, włóczką angielską haftowana z cyframi po kontaktach J. Z. jedna.

4. Tuwalni szwabskich starych, włóczką haftowanych sześć.

5. Tuwalnia muślinowa wielka, cała w kwiaty jedwabiem tembrowana jedna.

6. Tuwalnia żałobna jedna.

7. Antepediów¹⁰⁰ na dnie zielonem materii bogatej w kwiaty złote, srebrem i jedwabiem wyrabianych trzy.

8. Tuwalnia perkalowa solenna na różowej siatce, francuskim szychem akomodowana jedna.

⁹⁴ Arus (harus) – wełniana lub półwełniana tkanina o różnej szerokości, wykorzystywana w Polsce w XVII i XVIII w.

⁹⁵ Reverenda – sutanna.

⁹⁶ Biret (łac. birettum) – nakrycie głowy duchowieństwa, w barwach w zależności od sprawowanych godności wykonane z filcu, sukna, aksamitu lub dzianiny, zwykle w kształcie czworokąta.

⁹⁷ Alba (łac. albus) – długa, biała szata liturgiczna, noszona przez duchownych podczas sprawowania czynności liturgicznych.

⁹⁸ Tuwalnia (tuwelka) – chusta lub ręcznik, w znaczeniu liturgicznym welon naramienny para tkaniny używany w czasie przenoszenia Najświętszego Sakramentu.

⁹⁹ Batyst (fr. Batiste) – tkanina lniana lub bawełniana, bardzo delikatna, cienka, gładka i miękka, o splocie płóciennym, jednobarwna lub drukowana, produkowana w Polsce na Śląsku i od XVIII wieku w manufakturze w Grodnie.

¹⁰⁰ Antependium (łac. antependium, antepedium, frontale) – osłona lub zakrycie mensy ołtarza chrześcijańskiego, wykonana z bogato zdobionej tkaniny, skóry, płyty drewnianej lub metalu.

9. Tuwalnia perkalowa z siarką, różowem perkalem podszyta jedna.
  10. Tuwalnia perkalowa, włóczką białą wyszywana jedna.
- Dewany [s/ Kościelne.
1. Dewan [s/ wielkości miernej, dna żółtego wyrabiany, w figurze jeden.
  2. Dewan [s/ mały dna czarnego w kraty niebieskie, w środku tychże w kwiaty białe jeden.
- [13]
4. Dewanow [s/ tureckich starych, do użycia niezdatnych cztery.
  5. Dewanik [s/ kobiercowy stary jeden.
  6. Dewan [s/ z zakrystii na mensie jeden.
  6. Dewanów [s/ wielkich starych cztery.
  7. Sukna czerwonego kawałów dwa, wielkości sporej.
  8. Całun żałobny stary jeden.
  9. Dewan [s/ ruski nowy przed ołtarzem Ś[w.] Felicjana jeden.
- Obrazy Kościelne.
1. Obraz Imienia N[ajświętszej] Maryi Panny u Wielkiego Ołtarza w ramach sycerskich złożonych jeden.
  2. Obrazy Ś[więtych] Piotra i Pawła kwadratowe na półtora łokcia, w ramach sycerskich pod fangolt złożonych dwa.
  3. Obrazy pod Amboną Ś[w.] Pawła, miernej ręki, jeden; Zesłania Ducha Ś[w.]; drugi Jana Baptisty. Pod Amboną Ś[w.] Piotra, jeden z trzema męczennikami, drugi Ś[w.] Karola Boromeusza przed krzyżem modlącego się, w ogóle obrazów cztery.
  4. Obraz w Katedrze pasterskiej z wyrazem Hebrajskimi literami napisanych Jehowa jeden.
  5. Obrazy z boku w kaplicy Najświętszej Panny jeden: Jana Nepomucena, drugi Jana Regissa¹⁰¹ – w ogóle dwa.
  6. Obrazy w kaplicy Ś[w.] Felicjana, Ś[więty]ch Józefa i Tadeusza dwa.
  7. Obraz Serca Jezusowego na blasie^a miedzianej wyłacanej jeden.
  8. Obraz siedmiu darów Ducha Ś[więtego] na blasie miedzianej wyłacanej jeden.
  9. Obrazów o Tajemnicy Chrystusa Pana w ramach stolarskiej roboty zawieszonych na filarach cztery.
  10. Obrazów Ś[więtego] Michała, Kazimierza, Stanisława Biskupa, Jana Nepomucena, w ogóle sztuk cztery.
- Do tych wszystkich obrazów czasu przypadający uroczystości w Katedrze używanych, służą ramy malowane jedne.
- Bursy¹⁰² do chorych.
1. Bursa aksamitu czerwonego złotem haftowana jedna.
  2. Bursa sukna czerwonego złotem i srebrem haftowana jedna.
- Burs starych sztuk pięć.

¹⁰¹ Jan Franciszek Regis (fr. Jean-François Régis) (1597-1640) – francuski święty Kościoła katolickiego, kanonizowany w 1737 r. przez papieża Klemensa XII.

¹⁰² Bursa (łac. bursa) – sztywna, kwadratowa torebka służąca do przechowywania złożonego korporału.

Srebro

[14]

Srebro Kościelne

Kielichów srebrnych wyzłacanych wewnątrz i zewnątrz siedem.	7.	7.	6.	
Patyn wyzłacanych srebrnych os[ie]m	8.	7.	2.	
Puszka srebrna marcypanowej roboty wysadzana szkiełkami wewnątrz i zewnątrz wyzłacana	1.	11.	2.	8.
Kielichów dwa z patyną jedną, miedziane wewnątrz i zewnątrz wyzłacane, sztuk trzy	3.	„	1.	24.
Patyn srebrnych wyzłacanych do chorych sztuk dwie	2.	8.	„	17.
Monstrancjum [s] Mosiężna częścią posrebrzana, a częścią pozłacana	1.	„	3.	16.
Monstrancjum [s] srebrna, marcypanowej roboty w promienie i figurki rozmaite z Melchisedechem ^a , z krzyżykiem na wierzchu, kamieniami rubinowemi wysadzana, tych większych Dwanaście, mniejszych pięćdziesiąt pięć, między nimi pereł miernych Trzy, cała Monstrancjum [s] dobrze pozłacane, szkło ma piękne kryształowe fugowane z jednej, a z drugiej strony gładkie	1.	10.	8.	
Relikwiarz Ś[w.] Felicjana srebrny z figurą i relikwią tego Ś[więtego] jeden				
Relikwiarz Ś[więte]j Tekli srebrny, sztuk dwie ważą	2.	6.	2.	16.
Łódka srebrna z łyżeczką i łańcuszkiem	1.	12.	1.	13.
Turybularzów ¹ [s] nowych srebrnych z łańcuszkami mosiężnemi	2.	5.	4.	
Ampulek srebrnych para jedna	1.	3.	„	18.
Taca mosiężna posrebrzana jedna	1.	„	„	30.
Lichtarzów [s] srebrnych dużych sześć, reparacji potrzebujących	6.	12.	30.	
Lichtarzów [s] miedzianych pobielanych starych	6.	„	6.	
Lichtarzów [s] srebrnych akolitowskich	2.	4.	10.	
Relikwiarz srebrny Drzewa Chrystusowego	1.	8.	1.	26.
Relikwiarz srebrny Ś[w.] Barbary	1.	8.	1.	27.
Aniołków srebrnych na piedestałach drewnianych	4.	5.	2.	16.

^a Tak w oryginale.

¹ Trybularz (łac. turibulum, thuribulum) – metalowa szkatułka zamocowana na łańcuszkach i zamykana przykrywką, w której znajduje się metalowy koszyczek wypełniony rozżarzonymi bryłkami węgla drzewnego, które posypuje się ziarenkami kadzidła, służąca do okadzania podczas obrzędów liturgicznych.

Krzyż srebrny z figurą srebrną	1.	10.	3.	3.
Puszka srebrna wewnątrz i zewnątrz wyzłacana	1.	10.	2.	24.
Tabliczek ofertowych ofiarowanych do Ś[w.] Felicjana	16.	11.	1.	8.
D ^{vo} Tabliczek różnego gatunku srebra Ś[w.] Felicjanowi ofiarowany	28.	8.	1.	12.
Trumna Ś[w.] Felicjana z przodu obita blachą srebrną	1.	10.	10.	
Obraz Matki Najśw[iętszej] w Wielkim Ołtarzu w szacie srebrnej z dwoma koronami z berłem w rękę połączanym	1.	9.	4.	
Obraz Matki Najśw[iętszej] Kongregackiej na blasie miedzianej, połączany z szalką srebrną, z dwoma koronami, wokoło szkiełkami osadzony	1.			

[15]

Cyborium u wielkiego ołtarza z czterema relikwiarzami srebrnymi, w większej części brązem posrebrzonym ozdobione	1.	4.	„	28.
Pastorał mosiężny posrebrzany	1.	„	8.	
Kropidło srebrne	1.	5.	2.	
Lamp przy wielkim ołtarzu wielkich srebrnych	2.	7.	16.	10.
Lamp średnich srebrnych	2.	7.	10.	
Lamp mniejszych srebrnych	2.	4.	4.	30.
Lamp srebrnych przy alegrece wiszących	7.	4.	10.	26.
Lamp u Ś[w.] Piotra na ambonie, mosiężnych pobielanych	2.	„	3.	
Lamp u ołtarza Ś[w.] Pawła mosiężnych pobielanych	2.	„	3.	
Lamp u ołtarza ś[w.] Trójcy mosiężnych posrebrzanych	2.	„	4.	
Tablica u Ś[w.] Tadeusza i Ś[w.] Jana, srebrnych	2.	6.	1.	
Tabliczek ofertowych przy Ś[w.] Trójcy	7.	4.	„	6.
Galek srebrnych do procesji i chorągiewek do ceremonii należących	6.	4.	1.	
Krzyż kapitulny do procesji na drągu drewnianym, ołowiem okładany z figurą połączaną, a z drugiej strony z relikwiami, cały srebrny	1.	9.	2.	
Lamp do ołtarza Ś[w.] Felicjana srebrnych	2.			

Cyna Kościelna.

Ampulek par pięć z tacami	15.	„	9.	
Kociołek stary do wody święconej	1.	„	5.	16.
Lichtarzy nowych większych sześć ważą pudów dwa fun[tów] 10				
Lichtarzy nowych średnich cztery	4.	„	28.	
Lichtarzy nowych małych	6.	„	24.	

Lichtarzy starych	4.	„	34.	
Lichtarzy małych do ołtarzów	12.	„	11.	16.
Waskulów ¹ dwoje do olejów ŚŚ[więty]ch i pojedynczych do chorych troje	5.	„	2.	16.
Lichtarzy blaszanych do zakrystii	8.			
Lawaterz z nakrywką blaszaną w zakrystii pierwszy				
Błacha do lawaterza ² na postumencie w zakrystii kanonicznej				

Miedź Kościelna.

Kocioł do grzania wody	1.	„	30.	
Brytfann ^a do robienia świec	1.	„	30.	
Brytfannik ^b mniejszy	1.	„	12.	
Sagan do robienia lamp	1.	„	12.	
Rondel do rozpuszczania łoju	1.	„	8.	
Łyżka do wylewania swica	1.	„	1.	
Durszlak z rączką żelazną	1.	„	3.	

[15]

Dalsza Miedź Kościelna.

Kociołek do wody chrzestnej w kamieniu	1.	„	24.	
Błacha skórą oszyta do nakrycia grobowego kamienia potrzebująca reparacji	1.	„	3.	
Kotły powleczone skórą do muzyki	2.			
Dzban do noszenia wody z nakrywką	1.			

Mosiądz Kościelny.

Lichtarzów /s/ mosiężnych dużych	6.	6.		
Lichtarzów /s/ małych nieparzystych zepsutych	2.	„	2.	
Błach przy Antepedium	3.	„	5.	
Lampa przy kaplicy z dwoma szklami	1.	„	10.	
Pająki brązowe na środku Kościoła wiszące	3.	3.		
Pająków mniejszych brązowych wiszących na galeriach	6.	2.	4.	
Dzwonów spiżowych ołtarzowych	6.	„	17.	
Dzwonek do Mszy Ś[w.] spiżowy przy zakrystii	1.	„	17.	
Krzyże pobielane z pasyjkami połączanymi	3.	„	4.	3.
Miednica mosiężna w zakrystii pierwszej	1.	„	3.	

^aTak w oryginale.^bTak w oryginale.¹ Waskulum (łac. vasculum) – naczynie liturgiczne z wodą, najczęściej stojące przy tabernakulum i służące do obmywania palców przez szafarza po udzieleniu Komunii Świętej.² Lawaterz (łac. lavatorium) – umywalnia dla kapłanów, zwykle stojąca w zakrystii i służąca do mycia rąk przed Mszą Św., wykonana z marmuru, brązu, kamienia lub metali.

Latarni do procesji na Boże Ciało blaszanych połączonych ze szkłem różnego koloru w nich	6.			
Lawaterz w większej zakrystii	1.	„	3.	16.
Kociołek pobielany do wody święconej	1.	„	2.	

Lustra Kościelne.

Tafel lustrowych całych w wielkim ołtarzu dwanaście.

Luster małej ręki w sześciu kolumnach czternaście.

Luster dużych w antepedium trzy.

Lustro duże w zakrystii do ubierania się księży jedno.

Lustro nad organem w ramach jedno.

Pod szkło oprawionych kanonów do ołtarzów dziewięć.

Żelazo Kościelne.

Żelaznych essów do zaczepienia lamp dwanaście.

Żelazny pręt półsztabowy do wielkiego ołtarza.

Żelaznych prętów do firanek okien górnych siedem.

Żelazne drzwi do skarbcu jedno.

Żelazne drzwi do konsystorza jedno.

Żelazne ramy do okna w ołtarzu wielkim jedno.

[16]

Żelazo do pieczenia opłatek jedno.

Żelaznych krążków w drzewo oprawnych do wyciskania hostiów i komuni-
kantów sztuk jedna.

Serce dzwonu Jakóba złamane leżące w babinie jedno.

Drzewa Kościelne.

Cyborium snycerskiej roboty pod fangolt złożone jedno.

Cyborium służące do ubierania ołtarza w dni uroczyste jedno.

Gradusy malowane optycznie pokostem do stawiania Sanctissimum w czasie
40 godzinnej nabożeństwa w sztukach trzech.

Grobowych figur do Tajemnicy Zmartwychwstania Pańskiego potrzebujących
reparacji sztuk jeden.

Tablica z napisem Soluite Templum hac [s], et in tribus diebus excitabo il-
lud¹⁰³.

Lichterzy dużych postawianych przed Ś[więtym] Felicjanem po bokach dwa.

Taboretów drewnianych sześć.

Ławek przystawnych do Komunii razem dla kleru pięć.

Postument pod Sanctissimum snycerskiej roboty pod fangolt złożony.

Pulpitów do klęczenia w prezbiterium duchownym dwa.

Lanca ceremoniarza z czterema skuwkami czarno malowana jedna.

Lanca szwajcarska z gałką srebrną jedna.

Stoliki Kamienne z nóżkami drewnianymi przy ołtarzu wielkim dwa.

Krzyż z Męką Chrystusa Pana w zakrystii jeden.

¹⁰³ Soluite Templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (łac.) – „Zburzcie tę świątynię, a ja w trzy dni ją odbuduję”.

Katafal Kościelny.
 Gradusów do katafalku z kratkami sztuk cztery.
 Kolumna do katafalku ze stolikiem sztuk dwie.
 Osób snycerskiej roboty do katafalku polakierowanych dwie.
 Tablica stara z napisem byłem jestem będę, z malowanymi figurami.
 Trumna drewniana wybita aksamitem karmazynowym, galonami złotymi,
 z antabami blaszanymi, pozłacanymi, jedna.
 Tapczan czarno malowany stary na złotej górze – jeden.
 Tapczan snycerskiej roboty pod fangolt wyzłacany jeden.
 Trupich głów pogniłych z postumencikami szesnaście.
 Łańcuch z blachy do ozdoby katafalku jeden.
 Baldachim z czterema skrzydłami kitajki różowej z galonem szychu złotego
 z podszewką płótna białego, po końcach z frędzlami jedwabnymi jeden.
 Do tego baldachima wierzch nowy dorobiony czerwono malowany, złożony
 pod lakier

[17]

pod lakier z czterema wazonami i z trupią głową w górze jeden.
 Trumna drewniana nowa czerwono malowana, pozłacana pod lakier.
 Żałoba Kościelna.
 Całun do nakrycia wozu tryumfального jeden.
 Pokrywek żałobnych z nagłówkami na konie osiem.
 Płaszczów dla dwóch ludzi do koni dwa.
 Całun do pokrycia wozu tryumfального jeden.
 Sukien żałobnych z trupiemi głowami do filarów wielkiego ołtarza.
 Sukien żałobnych do Ambon Piotra i Pawła osiem.
 Firanka żałobna z płótna do ołtarza wielkiego jedna.
 Sukien płótnem podszytych do okien dużych osiem.
 Sukien żałobnych z białem wyszyciem do okien kaplicznych sześć.
 Komże Kościelne.
 Komż siatkowych dla chłopców i akolitów, nieużytych siedem.
 Komż dla śpiewaków z koronkami szerokimi, astrachanią niebieską podszy-
 temi sześć.
 Komż dużych haftowanych włóczką w kwiaty zupełnie starych os[ie]m.
 Humerałów¹⁰⁴ szwabskich starych sześć.
 Korporałów¹⁰⁵ różnych dwadzieścia pięć.
 Puryfikaterzów¹⁰⁶ [s] trzydzieści.
 Kamienie Kościelne.
 Kamień grobowy w ramach dębowych, z czterema antabami z literami cyno-
 wemi jeden.

¹⁰⁴ Humerał (łac. humeralis) – biała, podłużna chusta, stanowiąca element stroju liturgicznego, okrywająca ramiona kapłana, zawiązywana na piersi, nakładana przed włożeniem ornatu.

¹⁰⁵ Korporał (łac. corporale) – obrus o wymiarach 50×50 cm, będący elementem bielizny kielichowej, na którym podczas celebracji Mszy św. ustawiane są kielich, patena oraz cyborium.

¹⁰⁶ Puryfikaterz – element bielizny kielichowej, stanowiący niewielki kawałek materiału (nie-
 wielki ręcznik) służący do czyszczenia naczyń liturgicznych.

Wazon kamienny z obręczem żelaznym, z dwoma uszami, we środku naczynie miedziane z nakrywką uszatą przy niej globus z barankiem z siedmią pieczęciami, co wszystko do Baptisterium należy.

Posadzka marmurowa w kwadrat z Królewca ze sztuk 1000.

Księgi Kościelne.

Mszałów w skórę i srebro oprawnych dwa.

Mszałów w safian¹⁰⁷ oprawnych dwa.

Mszał w czarną skórę oprawny jeden.

Antyfonarz jeden.

Agenda czyli rytuał jeden.

Agendki stare do administrowania sakramentów dwa.

Mszałów żałobnych cztery.

Mszałów żałobnych cztery.

[18]

^aDom Konsystorski przy katedrze.^a

Dom konsystorski murowany na trzy etaż¹⁰⁸ złączony z murami kościoła katedralnego. W pierwszym etażu od dziedzińca murów Rządu Gubernińskiego^b drzwi do sień, z których stancja murowana, sklepiąca, z piecem, z oknami szkła białego na mieszkanie dla ludzi. Z drugiej strony od tegoż dziedzińca stancja przeznaczona na mieszkanie dla zakrystiana kościoła katedralnego i dla ludzi kościelnych. W pierwszych sieniach wschody ordynaryjne na drugi etaż domu konsystorskiego, w którym środkiem idzie korytarz z oknami dwoma. W prawej ręce drzwi stolarskiej roboty, z zamkiem wewnętrznym do stancji kancelarii konsystorskiej, w której okien dwa, szkła czystego, białego. Z kancelarii drzwi stolarskiej roboty okute malowane do połowy szkłem, zasadzone do izby skarbowej, w której okna dwa szkła białego. Ściany izby sądowej malowane, i w tychże ścianach szafy do składania papierów. Piec z kafel seledynowych jeden, ogrzewający izbę sądową i kancelarię konsystorza. Z lewej strony naprzeciw Sądowej Izby z tegoż korytarza drzwi stolarskiej roboty okute z zamkiem wewnętrznym do stancji dla kancelaryzistów na mieszkanie przeznaczonej, mający poboczny drugi pokój, w których stancjach szkła białego okna dwa. Piec z kafel ogrzewający obydwie stancje. W tejże linii, na tymże korytarzu drzwi okute z zamkiem wewnętrznym do stancji, mającej dwa pokoiki z piecem i trzema oknami przeznaczonych na mieszkanie Kanonikowi Asesorowi Konsystorza. Z tego korytarza wschody drewniane proste z poręczem na trzeci etaż, w którym korytarz w pośrodku z dwoma oknami szkła białego, w którym korytarzu w prawo drzwi okute z zamkiem wewnętrznym do stancji przeznaczonych na mieszkanie Prezydenta czyli Oficjała Konsystorza. W tej stancji pokoiów dwa, z garderobą na skład rzeczy, w których okien szkła białego cztery. Piec jeden, ogrzewający dwa pokoje. Dalej postępując tymże korytarzem na lewej stronie drzwi okute z zamkiem wewnętrznym do stancji przeznaczonych na

^{a-a} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

^b Tak w oryginale.

¹⁰⁷ Safian (szafian) – skóra barania, cieląca lub kozłowa garbowana metodą zatopową i barwiona na różne kolory (zazwyczaj czerwony lub żółty), wykorzystywana do wyrobu obuwia lub odzieży.

¹⁰⁸ Eтаж (ros.) – kondygnacja (piętro lub parter budynku).

mieszkanie Kanonikowi Asesorowi Konsystorza, w której stancji dwa pokoiki okien szkła białego trzy. Piec z kominkiem jeden. W drugim końcu korytarza od kościoła drzwi okute z zamkiem wewnętrznym do stancji przeznaczony na mieszkanie v¹⁰⁹ Prezydentowi v Surrogatowi Konsystorza. Wchodząc do tego mieszkania przedpokój z oknem jednym i kominkiem do gotowania jeść. Z przedpokoju drzwi stolarskiej roboty z zamkiem wewnętrznym do stancji, w której pokojów dwa i garderoba do składania rzeczy, w których okien szkła białego cztery, piec jeden ogrzewający dwa pokoje i przedpokój. Z tej stancji wyszedłszy na kurytarz [s] w lewą ręką blisko wschodów drzwi do stancji przeznaczonej na mieszkanie Sekretarzowi Sądów Konsystorskich, w której pokojów trzy, okien szkła białego trzy, piec ogrzewający

[19]

Piec jeden dwie stancje ogrzewający. W tym całym domu konsystorskim stołowanie i podłoga z tarcic oprócz stancji sklepionych na pierwszym etażu od ziemi. Dach gonami kryty. Kominy od pieców na dach wyprowadzone. Cały ten dom konsystorski kosztem i staraniem J.W. Biskupa Mińskiego różnych orderów kawalera Jakóba Dederko erygowany. Przy kościele tymże katedralnym w murach Rządu Gubernińskiego^a, oddzielna stancja na mieszkanie dla Wikariusza katedralnego i dziadów kościelnych, pilnujących kościoła, do której stancji wchodzą ganek o trzech stopniach podniesiony na dwóch słupach drewnianych, daszek blachą żelazną kryty. Wchodząc do sień drzwi dwoje, jedne stolarskiej roboty gładkie, drugie z okienkiem szklanym osadzone z klamkami żelaznymi, z zamkiem do zamykania na zawiasach i krukach żelaznych. Z sieni w lewo do pierwszej stancji drzwi stolarskiej roboty gładkie, na zawiasach i krukach osadzone z zamkiem wewnętrznym, okno jedno. Z tej stancji drzwi do pokoiku przeznaczonego na mieszkanie dla Wikariusza katedralnego nowe, podwójne na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym francuskim i rączkami mosiężnymi. W tym pokoiku okna dwa podwójne szkła białego, piec ogrzewający dwa pokoje jeden. Posadzka w dwóch pierwszych stancjach z cegły, w ostatnim zaś z tarcic. Sklepienie murywane.

^ad) Na fabrykę i utrzymanie budowy kościoła.^a tudzież na utrzymanie i pomnożenie zakrystii nie ma oddzielnego funduszu, lecz Kapituła z ogólnych swoich przychodów naznacza potrzebne wydatki wedle decyzji swojej.

^be) Nabożeństwo w Kościele.^b dni powszednich odbywają się następnie: o godzinie 5-tej ranej, dzwoni się na pacierze, o godzinie pół do szóstej dzwoni się na Mszę ś[więt]ą o godzinie szóstej Msza Ś[więt]a pierwsza przed wielkim ołtarzem z wystawienia Najświętszego Sakramentu, czytana w czasie której Kler z ludem licznie zgromadzonym śpiewa suplikacje¹¹⁰ o godzinie pół do siódmej Msza Ś[więt]a Sekundaria¹¹¹ o godzinie siódmej Msza Studeńska, o godzinie pół do ósmej, Wikariusz pierwszy ze Mszą Trzecią, o godzinie ósmej Wikariusz drugi

^{a-a} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

^{b-b} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

¹⁰⁹ Vel (łac.) – albo, czyli; tutaj: albo.

¹¹⁰ Suplikacja (łac. supplicatio) – katolicka pień błagalna.

¹¹¹ Secundaria (łac.) – druga msza poranna.

ze Mszą czwartą. O godzinie pół do dziewiątej trzeci ze Mszą piątą. O godzinie dziewiątej Wikariusz czwarty ze Mszą szóstą. O godzinie pół do dziewiątej Wikariusz piąty ze Mszą siódmą. O godzinie dziesiątej Wikariusz szósty ze Mszą Ś[więtą] czytana z organem. Nabożeństwo zaś dni niedzielnych następnie odbywa się: toż o godzinie piątej ranej dzwoni się na pacierze. O godzinie pół do szóstej dzwoni się na Mszę Ś[więtą]. O godzinie szósty Msza Ś[więta] Primaria¹¹² z wystawieniem Najś[więtszego] Sakramentu przed

[20]

przed wielkim ołtarzem czytana, w czasie której kler z ludem licznie zebranych śpiewa suplikację, po czym nauka, koronka. O godzinie pół do siódmej sekundaria przez Prałata lub Kanonika. O godzinie siódmej Wikariusz pierwszy ze Mszą trzecią. O godzinie pół do ósmej Wikariusz drugi ze Mszą czwartą. O godzinie ósmej Msza studencka śpiewana z kazaniem. O godzinie pół do dziewiątej wikariusz trzeci ze Mszą piątą. O godzinie dziewiątej czwarty ze Mszą szóstą. O godzinie pół do dziesiątej wikariusz piąty ze Mszą siódmą. O godzinie dziesiątej dzwonią na summę. Nona. Procesja parafialna. O godzinie pół do jedenastej summa, kazania. O godzinie pół dwunastej Wikariusz szósty, ze Mszą Ś[więtą] ultimaria¹¹³. W dni znaczniejszych uroczystości, jutrznia, w obecności osób Kapituły, Ks.Ks. Wikariuszów i kleru, odbywają o godzinie pół do szóstej. I takowej porządek nabożeństwa odbywa się jak najregularniej.

^{a2}. DUCHOWIEŃSTWO przy Katedrze.^{a f)} J.W. Sufragan Biskup. Po śmierci J.W. Biskupa Kamenskigo Masclet¹¹⁴ Sufragana Mińskiego, to sufragania wakuje. Fundusz onej mimo kilkakrotne rekwizycie do Kancelarii J.W. Biskupa, odkryć autentycznie nie mogłem. Ile z partykularnej wiadomości i ustnej relacji Ś.P. J.W. Dederko słyszałem, przeznaczył on był altarię słucką, którą przy nominacji posiadał Sufragana posiadał [ss] W.J.Ks. Wołłowicz¹¹⁵ Kanonik Wileński, a dziś ją władza Prałat Grozmani¹¹⁶ zupełnie nielegalnie, gdyż w funduszu jest kondycja aby żaden Beneficiat¹¹⁷, a tym więcej Pleban Słucki lub Kanonik Wileński jej nie mógł posiadać; po osiągnięciu więc prelatury, powinna by się uznać wakującą i utworzyć fundusz Sufragana. Jeśli istotnie była przeznaczoną na Jego sustentację¹¹⁸ mogącą w rok stanowić do dwiestu dukatów. Z korespondencji zaś J.W. Metropolity z Administratorem zesłłym Poźniakiem¹¹⁹ promowanym na Sufragana

^{a-a} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

¹¹² Primaria (łac.) – pierwsza msza poranna.

¹¹³ Ultimaria (łac.) – ostatnia msza święta

¹¹⁴ Jan Chrzeciciel Masclet (1762-1836) – kanonik mohylewski (od 1798 r.) i miński (od 1809 r.), biskup sufragan miński (1814-1836).

¹¹⁵ Józef Wołłowicz (?-?) – kanonik wileński, asesor konsystorza wileńskiego, koadiutor kapituły katedralnej wileńskiej.

¹¹⁶ Józef de Grozmani (1762-?) – święcenia kapłańskie otrzymał w 1801 r., kanonik miński i liwoński, dziekan kurlandzki, proboszcz parafii Alszwang (gubernia kurlandzka).

¹¹⁷ Beneficiarius (łac.) – posiadacz kościelnego beneficjum, beneficjat, proboszcz.

¹¹⁸ Sustentacja (starop.) – wyżywienie, utrzymanie.

¹¹⁹ Stefan Poźniak (?-?) – proboszcz parafii Wołma, kanonik-kantor mińskiej kapituły katedralnej, administrator diecezji mińskiej po deportacji ordynariusza bp. I. J. Dederki (1816-1824).

okazuje się iż: Minister z przedstawienia J.W. Metropolity chciał oprzeć fundusz Sufraganii na dochodach plebanii borysowskiej, która płacąc 1000 r[ubli] sr[ebrych] contingensu¹²⁰ do Kapituły, mieć jeszcze może trzy razy tyle dochodu.

^ag) Kapituła katedralna.^a Przeznaczony do Kapituły osobny Wizytator na jej odwizytowanie, da zapewne o niej doskonałą wiadomość.

^bh) Niższe duchowieństwo przy katedrze.^b Mansjonarze czyli wikariusze, tych z mocy erekcji powinno liczyć się sześciu, oni brać powinni połowę całej refekcji¹²¹ jaką biorą kapitulni: póki nie byli instytuowani, mieli pensję przeznaczoną z Kapituły po 120 rubli

[21]

po 120 rubli srebrnych tak na stół jako i dalsze swe potrzeby, i lokowali się w seminarium. Prócz chórowego obowiązku, są oraz powinni odbywać posługi parafialne, gdyż przy katedrze erekcja ustanowiła osobną parafię (której odwizytowanie pozostaje Wizytatorowi na dekanat miński przeznaczonemu). Teraz instytuowanych jest czterech, a mianowicie: 1) Ks. Jan Brzozowski¹²², Podkustoszy, Ś[więtej] T[eologii] Magister, lat 30, kapłaństwa lat 4. Kapłan wzorowy; 2) Ks. Wincety Weytko¹²³, Ś[więtej] T[eologii] M[agister], Profesor Seminarium, lat 31, kapłaństwa 5; 3) Antoni Mogilnicki¹²⁴, Profesor Seminarium lat 32, kapłaństwa rok 1-szy. Ci trzej są uczniowie Głównego Seminarium, pięknie usposobieni w naukach i obyczajów bardzo przykładnych; 4) Ks. Gaspar Kowerski¹²⁵, lat 42, kapłaństwa rok 2-gi, w seminarium mińskim usposobiony w nauce dostatecznie i moralnie siebie prowadzący; 5) Ks. Jakób Perkowski¹²⁶, lat 26, niedawny kapłan jeszcze, nieinstalowany, zastępujący Wikariusza; 6) Vacat.

2) Kaznodzieja jest naznaczony J.Ks. Kanonik Dąbrowski¹²⁷, Pleban Nieświejski, Asesor Konsystorza, o którym wspomniano będzie w wizycie Konsystorza.

^{a-a} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

^{b-b} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

¹²⁰ Kontyngens (staropol.) – obowiązkowe świadczenie dokonywane na rzecz państwa, miasta, gminy; tutaj: na rzecz kapituły.

¹²¹ Refekcja (staropol.) – odżywianie się, posilanie się.

¹²² Jan Brzozowski (1799-?) – święcenia kapłańskie uzyskał w 1825 r., wikariusz przy katedrze mińskiej.

¹²³ Wincenty Wejtko (1798-?) – święcenia kapłańskie otrzymał w 1824 r., wikariusz przy katedrze mińskiej, kanonik kapituły katedralnej mińskiej, mansjonarz w Nieświeżu.

¹²⁴ Antoni Mogilnicki (1797-?) – święcenia kapłańskie uzyskał w 1828 r., profesor seminarium mińskiego, wikariusz przy katedrze w Mińsku.

¹²⁵ Kacper Kowerski (1787-?) – święcenia kapłańskie uzyskał w 1827 r., wikariusz przy katedrze mińskiej.

¹²⁶ Jakub Perkowski (1803-?) – święcenia kapłańskie uzyskał w 1829 r., p.o. wikariusza przy katedrze w Mińsku, proboszcz w Zamościu (dekanat Słuck).

¹²⁷ Jan Dąbrowski SThDr (1777-1857) – święcenia kapłańskie otrzymał w 1806 r., proboszcz w Cimkowiczach, proboszcz w Nieświeżu, prałat-prepozyt kapituły katedralnej mińskiej, infułat olicki, kawaler orderów Św. Stanisława II klasy i św. Włodzimierza IV klasy.

3) ^aCeremoniarz^a urząd pełni Regens¹²⁸ Seminarium J.Ks. Moszczyński¹²⁹, o którym wspomina się w wizycie seminarium. 4) ^bPenitencjarz^b z mocy erekcji powinien być Kanonik katedralny, nie ma go dotąd równie jak Teologa o czym się nadmienia w dekrecie reformacyjnym. Żadnych ^caltarii, probostw ani kursowych mansjonarzów^c przy tej katedrze nie znajduje się.

Muzykę wyborną miejską najmuje Kapituła, która gra w Katedrze. Do tego jest organ bardzo piękny i wielki znacznie kosztujący.

^di) Archiwum kapitulne i diecezjalne^d O pierwszym wizytator Kapituły objaśni, drugie jeszcze nie egzystuje. ^ek) Seminarium.^e Jest osobna wizyta i raport szczególnie z dekretom reformacyjnym.

Akt tej Wizyty Metropolitańskiej^f podpisuje i pieczęcią stwierdzam. Datt w Mińsku 15 listopada 1829 r.

Ks. Stan[isław] Ursyn Szantyr Delegowany Wizytator, Prałat Mohil. Ś[w.] T[eologii] i O[bojga] P[raw] Doktor, Uczeń Uniw[ersytu] i wielu uczonych Dobroczyńnych] Towarz[ystw] Członek i Kawaler.

Sekretarz Wizyty Ks. Jan Dąbrowski Prob[oszcz] Cimkowicki
[Pieczęć okrągła]

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Narodowe Historyczne Archiwum Białorusi w Mińsku
(Национальный исторический архив Беларуси) (NIAB)
sygn. fond. 1781, op. 27, sp. 427 Визит Минского Кафедрального Костела 1829 г.

Źródła drukowane

Directorium horarum canonicarum et missarum pro diaecesi vilnensi in Annum Domini 1805, Vilnae 1805.

Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi vilnensi in Annum Domini 1821, Vilnae 1821.

Directorium officii divini ac missarum ss. pro dioecesi minscensi in annum Domini 1856, Minsci 1855.

Directorium officii divini ac missarum ss. pro dioecesi minscensi in annum Domini 1857, Minsci 1856.

^{a-a} Podkreślenie ręką autora.

^{b-b} Podkreślenie ręką autora.

^{c-c} Podkreślenie ręką autora.

^{d-d} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

^{e-e} Wyróżnione przez autora inną czcionką.

^f Tak w oryginale.

¹²⁸ W oryginale: Reiens.

¹²⁹ Dominik Moszczyński (1801-1875) – święcenia kapłańskie otrzymał w 1827 r., prałat-archidiacon i prałat-prepozyt mińskiej kapituły katedralnej, członek Kolegium Duchownego w Petersburgu, kawaler orderów Św. Anny i Stanisława – II klasy oraz św. Włodzimierza IV klasy.

- Directorium officii divini ac missarum ss. pro dioecesi minscensi in annum Domini 1859*, Minsci 1858.
- Directorium officii divini ac missarum ss. dioecesi minscensi in annum Domini 1864*, Minsci 1864.
- Ordo divini officii recitandi sacrique peragendi a clero romano-catholoco dioecesis vilnensis pro anno Domini 1876*, Vilnae 1875.
- Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, wojewody mińskiego (1666-1721)*, oprac. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862.

Opracowania

- Artykuły do procesu informacyjnego o cnotach, opinii świętości i cudach Sługi Bożego Zygmunta Łozińskiego biskupa pińskiego*, Drohiczyn n. Bugiem 1954, mps, Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie.
- Chodźko Ignacy Borejko, *Diecezja Mińska około 1830 roku. I. Struktury parafialne*, oprac. M. Radwan, Lublin 1998.
- Czczcott Witold, *Diecezja mińska i jej pasterz biskup Zygmunt Łoziński*, Wilno 1925.
- Dzwonkowski Roman, *Losy duchowieństwa katolickiego w ZSSR 1917-1939. Martyrologium*, Lublin 1998.
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, opr. L. Grzebień, Kraków 2004.
- Jelski Aleksander, *Dzieje Diecezji Mińskiej w zarysie*, Mińsk 1907.
- Jougan Alojzy, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013.
- Kasabuła Tadeusz, *Kanonicy koadiutorzy w kapitule katedralnej wileńskiej w okresie przedrozbiorowym*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, 4 (2005) s. 111-127.
- Kelly John Norman, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 2006.
- Korzon Tadeusz *Mój pamiętnik przedhistoryczny*, Kraków 1912.
- Kowalewska Zofia, *Obrazki mińskie 1850-1863*, Wilno 1912.
- Kumor Bolesław, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 20 (1970) s. 253-374.
- Kumor Bolesław, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980.
- Lepszy Kazimierz, *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do poł. XIX w.*, Warszawa 1953.
- Mińsk przez Władysława Syrokomlę*, „Teki Wileńskie”, nr 1 (1857) s. 173-199.
- Mińsk przez Władysława Syrokomlę*, „Teki Wileńskie”, nr 2 (1857) s. 133-204.
- Nabywaniec Stanisław, *Mińska diecezja*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 12, red. S. Wilk, Lublin 2008, kol. 1184-1185.
- Nasze kościoły*, t. 1, cz. 2, *Diecezja mińska*, red. J. Żyskar, Warszawa 2001 (reprint).
- [Nowodworski Michał], *Mińska diecezja*, w: *Encyklopedia kościelna*, t. 14, red. M. Nowodworski, Warszawa 1881, s. 363-366.
- Ostatnie chwile życia i śmierć ks. Zygmunta Łozińskiego, biskupa pińskiego*, oprac. M. Hałaburda, Kraków 2013.
- Paszenda Jerzy, *Budowle jezuickie w Polsce XVI-XVIII w.*, t. 2, Kraków 2000.
- Paszenda Jerzy, *Kolegium jezuickie w Mińsku*, „Lituanio-Slavica Posnaniensia”, 5 (1992) s. 117-138.
- Seppelt Franciszek Ksawery, Löffler Klemens, *Dzieje papieży od początków Kościoła do czasów dzisiejszych*, Poznań 1936.
- Słownik języka polskiego*, t. 1-11, red. W. Doroszewskiego, Warszawa 1958-1969.
- Słownik łacińsko-polski*, t. 1-5, red. M. Plezia, Warszawa 2007.

- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. K. Kubalska-Sulkiewicz, M. Bielska-Lach, A. Manteuffel-Szarota, Warszawa 2016.
- Turnau Irena, *Słownik ubiorów. Tkaniny, wyroby pozatkacie, skóry, broń i klejnoty oraz barwy znane w Polsce od średniowiecza do początku XIX wieku*, Warszawa 1999.
- X. Y. Z. [Sułkowski W.], *Kartka z dziejów kościoła katolickiego w Rosji. Biskupstwo mińskie*, Kraków 1889.
- Zapiski ś.p. Jana Chodźki. *O niektórych kościołach na Litwie*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, 4 (1959) s. 32-45.
- Адамовіч Святлана, *Цуд возражэдня*, „Наша Вера”, 1 (4) (1998) s. 13-18.
- Блінова Тамара, *Мінскі езуіцкі калегіум*, w: *Релігія і Церква на Беларусі. Энцыклапедычны Даведнік*, red. Г. Пашкоў, Мінск 2001, s. 207-208.
- Габрусь Тамара, *Мураваныя харалы. Цакральная архітэктура беларускага барока*, Мінск 2001.
- Ганчарук Ігар, Іванавіч Андрэй, *Рымска-Каталіцкі Касцёл у Беларусі (1772-1830)*, Гродна 2012.
- Денисов Владимир, *Площадь Свободы щ Минске*, Минск 1985.
- Дзянісаў Уладзімір, *Менскі езуіцкі калегіум*, w: *Вялікае Княства Літоўскае (энцыклапедыя)*, t. 2, red. Г. Пашкоў, Мінск 2007, s. 290-291.
- Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Мінск*, red. С. Марцэлеў, Мінск 1988.
- История Минска*, red. И. Кравченко, Минск 1957.
- Кулагін Анатолий, *Каталіцкія храмы Беларусі*, Мінск 2008.
- Слюнькова Инесса, *Монастыри восточной и западной традиции. Наследие архитектуры Беларуси*, Москва 2002.
- Чернявская Тамара, Петросова Елена, *Памятники Архитектуры Минска XVII – начала XX в.*, Минск 1984.
- Яроменка Аляксей, *Каталіцкія святыні. Мінска-Магілёўская архідыяцэзія*, Мінск 2003.

KATEDRA PW. IMIENIA NAJSWIĘTSZEJ MARYI PANNY W MIŃSKU W OPISIE WIZYTACYJNYM Z 1829 ROKU

Streszczenie

Kościół pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny w Mińsku, wybudowano w latach 1700-1710, jako kościół klasztorny jezuitów. Po kasacie zakonu, budynek został przekazany parafii. W 1797 r. kościół strawił pożar. Rok później świątynia wyznaczona została na katedrę utworzonej wówczas diecezji, ze stolicą w Mińsku. Odbudowana w latach 1798-1803 dzięki staraniom i funduszom bpa Jakuba Ignacego Dederki. W 1869 r. na skutek likwidacji diecezji, ponownie został zdegradowany do siedziby parafii. W listopadzie 1917 r. po reaktywowaniu diecezji mińskiej, kościół odzyskał rangę katedry. Jednak już w 1934 r. został odebrany wiernym. Zamknięty przez bolszewików, do 1941 r. był wykorzystywany jako garaż. Drugą wojnę światową przetrwał w stanie nienaruszonym, ale po wyzwoleniu przestał funkcjonować jako miejsce kultu. W 1947 r. władze sowieckie przekazały budynek na potrzeby klubu sportowego „Spartak”. W latach 1948-1951 kościół przebudowano na salę sportową. W 1982 r. przygotowano projekt jego restauracji, przeznaczając budynek na salę muzyki organowej i chóralnej. W 1993 r. kościół powrócił do wiernych. W 1997 r. odbyły się uroczystości rekonsekracji świątyni. Aktualnie dawny pojezuicki kościół pełni rolę archikatedry archidiecezji mińsko-mohylewskiej.

Prezentowany protokół lustracji katedry mińskiej powstał w 1829 r., w ramach wizytacji archidiecezji mohylewskiej w latach 1828-1831 z mandatu abpa Kaspra Kazimierza Cieciszowskiego. Dokument jest przechowywany w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Mińsku (ros. Национальный Исторический Архив Беларуси), w zespole zatytułowanym „Mohylewski Rzymsko-Katolicki Duchowny Konsystorz” (ros. Могилевская р.-к. духовная консистория) pod sygnaturą: fond. 781, op. 27, sp. 427. Spisany został w języku polskim, liczy 12 kart zapisanych dwustronnie. Edycję źródła przygotowano zgodnie z instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w., autorstwa K. Lepszego, wydanej w 1953 r. w Warszawie.

Słowa kluczowe: diecezja mińska; bp Jakub Ignacy Dederko; katedra; Mińsk; wizytacja kanoniczna

THE CATHEDRAL DEDICATED TO THE NAME OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN MINSK IN THE VISITATION REPORT OF 1829

Summary

The Church dedicated to the Name of the Blessed Virgin Mary in Minsk was built as a Jesuit monastery church in the years 1700-1710. After the dissolution of the order, it was given to the parish. In 1797 the church was damaged by fire. A year later, it was designated as a cathedral of the newly created diocese, with the capital in Minsk. It was rebuilt thanks to the efforts and funds of Bishop Jakub Ignacy Dederka in the years 1798-1803. In 1869, as a result of the liquidation of the diocese, it was again demoted to the seat of the parish. After reactivating the diocese of Minsk in November 1917, the church regained the cathedral status. However, in 1934, it was taken away from the faithful, closed down by the Bolsheviks, and used as a garage until 1941. It survived the Second World War intact but ceased to serve as a place of worship after liberation. In 1941 the Soviet authorities donated the building to the ‘Spartak’ sports club. In the years 1948-1951, the church was converted into a sports hall. The project of its renovation, prepared in 1982, stated that the building was intended to be used as a room for the organ and choir music. In 1993 the cathedral church was returned to the faithful and was reconsecrated in 1997. Currently, the former Jesuit church serves as a cathedral, the main church of the archdiocese and metropolis of Minsk and Mogilev. The presented report on the inspection of the Minsk cathedral was written in 1829, as a result of the metropolitan visitation conducted in the archdiocese of Mogilev in the years 1828-1831, ordered by Archbishop Kasper Kazimierz Cieciszowski. The document is held in the National Historical Archive of Belarus in Minsk (in Russian Национальный исторический архив Беларуси), in the fonds entitled “Mogilev Roman Catholic Consistory” (in Russian Могилевская р.-к. духовная консистория) – the reference number: fond. 781, op. 27, sp. 427. It was written in Polish. The whole document is comprised of 12 cards written on both sides. The edition of the source was prepared in accordance with the instructions included in the publication manual for historical sources from the 16th to the mid-19th century, written by K. Lepszy, published in Warsaw in 1953.

Keywords: the diocese of Minsk; Bishop Jakub Ignacy Dederko; a cathedral; Minsk; a canonical visitation

Translated by Aneta Kiper